

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ראה

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ראה

מפתח העניינים

ראה - שופטים' / 'שויתי ה' לנגדי תמיד' / יתגבר כארי לעמוד בבוקר / הדרך להתגבר כארי / ראשית היום / להחזיר את הידיעה הזו / 'ראה - אנכי' / לא לחפש חסרונות בזולת / הוציא את עצמו מן הכלל... / בכל דבר אפשר למצוא ולראות את הטוב שבו / מדוד לאחרים במידה שאתה רוצה שימדדו לך / כל הסתכלותו על אחרים כדי לפייס עצמו שהוא טוב מזהם / 'בשמים - מזמל' / 'ועל הארץ - מתחת' / 'אומלל' בקניינים הגשמיים... / כל אדם יכול להגיע למדריגה של משה רבינו ע"ה / 'ותחסרהו מעט מאלהים' / בעבודת ה' תמיד לשאוף ולהביט על הגדולים / חובת ההתבוננות / ריבוי קשיים בעבודת ה' וריבוי סייעתא דשמיא / המתגבר זוכה להרבה סייעתא דשמיא / זמן פרשת ראה / הידיעה שיש אפשרות לבחור בחיים או בעונש / הטועה ב'דרך' נעשה עבד נרצע ליצר הרע / מפעלותיו של הסבא מנוהרדוק / בבוקר גילו שהם באותו המקום... / כל ימיו נדמה לו שהוא מתקדם והוא נמצא באותו מקום!... / התבוננות במקומו בעבודת ה' / חשבון נפש יומי / היצר מלומד בערמוניות / 'הסר שטן מלפנינו ומאחרינו' / דרכו של היצר / 'רק רע כל היום' / בא אליו כ'מוכיח'... / בקשת התפלה להינצל מפתוי היצר לפני העבירה ו'תוכחתו' אחר העבירה / יצר הרע 'צבוע' / מסית ומדיח / 'לפתח חטאת רובץ' / העובר עבירה נכנס בו 'כח החפץ רשע' / בהתעצמות בדרכי ה' קונה נשמה יתירה / העובר עבירה קונה נפש רעה / ביאור כיצד חטא יוחנן כהן גדול / חיבור ושיתוף חלק הרע בנפשו / 'כי יסיתך אחיך בן אמן' / 'חוטא אחד יאבד הרבה טובה' / רבי יהושע אשרי יולדתו - הסיבה / רבי יהושע שמע בילדותו / ללמוד תורה בבית / תולדות ומעשים רעים נקראים 'בנים' / 'הרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי' / 'למה אתה זוכר את ה'רישא' ולא את ה'סיפא'?!' / לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא / 'אם אין קמה - אין תורה' / רשעים בחייהם קרויים מתים / 'רעך אשר כנפשך' / מה עושים כדי לנצח במלחמת היצר / תפלתו של רבי עקיבא כל יום ויום / 'ה' לא יעזבנו בידו'

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ביכורים..... כא
- ב. בענין צדקה מאריכה ימים..... כב
- ג. בענין אם צדקה תציל ממוות בנותן בשעת מיתה..... כו
- ד. בענין צורת נתינת הצדקה לעני..... כט
- ה. בענין אם צדקה מכפרת ומצילה בלא תשובה..... לא
- ו. בענין צדקה של רשע..... לה
- ז. בענין נתינת הטוב והמובחר לצדקה..... לו

מפתח שנות חיים

קפז. רחמנות ..... לח

קפז. ריבית ..... לט

מפתח חידושי סוגיות

א. בענין חיוב גרים במצות סוכה ..... מא

ב. בענין שינה בסוכה ..... מב

ג. בענין לולב הגנוב ..... מד

ד. בענין לולב שנפרדו עליו ..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורודיד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה שולמית בת כחילה רחל יוסף בן אסתר

שמעון בן עליה יפה בת עליה יעקב בן עליה

סימי בת חנה אליהו מאיר בן סימי מרגלית בת סימי

מסעוד בן אסתר מסעודה בת חסיבה פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

ר'אה - שופטים'

בעזרת ה' יתברך, נראה היום לדבר מענייני הפרשה. פרשת השבוע פרשת ראה, "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" (דברים יא טו). תחילה נדבר על ה'כותרת' של הפרשה. שמעתי מפרשים בדרך רמז, "ראה - שופטים", הפרשה הבאה פרשת שופטים, ובאה התורה לרמז לאדם שיזכור ויראה תמיד כי 'שופטים'. יש דין ויש דין. ובפרט שיום ראש השנה מתקרב ובא.

'שויתי ה' לנגדי תמיד'

והיינו שצריך תמיד שיהיה "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז ח). והרמ"א ז"ל (או"ח סי' א ס"א) מביא "שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדיבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג, כד), מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממונו תמיד".

יתגבר כארי לעמוד בבוקר

והרמ"א ז"ל מביא וכותב את הדברים הללו על דברי מרן ז"ל בשלחן ערוך (שם) שכתב "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר", ועל הדברים הללו הביא הרמ"א את הענין הזה של 'שויתי ה' לנגדי תמיד', והכלל הוא שבדרך כלל דברי הרמ"א ז"ל הם באים בהקשר לדברי מרן ז"ל בשלחן ערוך, ולכאורה מה השייכות בין הענין של "יתגבר כארי" לבין הענין של "שויתי ה' לנגדי תמיד"?

הדרך להתגבר כארי

וביארו המפרשים (עיין בספר היקר שמע ישראל), שהרמ"א ז"ל בא לפרש דברי מרן ז"ל בשלחן ערוך, כיצד יוכל האדם באמת לעמוד בבוקר ו"להתגבר כארי" כל בוקר לעבודת בוראו? - על זה הביא הרמ"א "שויתי ה' לנגדי תמיד", כי אם יחיה האדם בצורה כזו של "שויתי ה' לנגדי תמיד", ההנהגה היא אחרת, וממילא הוא באמת יתגבר כארי.

ראשית היום

הרי לו יצויר שיעמוד לפניך בבוקר התנא רבי עקיבא, בודאי היית משכים ומזנק מהמיטה!... על אחת כמה וכמה אם תחיה - ולא 'דיעה' בעלמא - שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו,

'שויתי ה' לנגדי תמיד', ועל ידי זה כל הנהגת האדם בעבודת ה' היא אחרת. והעיקר זה ה'ראשית' בבוקר, ואם בבוקר כבר מתעורר בהרגשה כזו, ממילא כל היום הולך אחר ראשית היום^א.

להחדיר את הידיעה הזו

והגאון ר' איצ'לה בלאזר זצ"ל מאריך הרבה בספר אור ישראל על הענין הזה, שצריך להחדיר את היראה שהקב"ה משגיח עלינו תמיד, לדעת ידיעה גמורה שכלית ופשוטה וקבועה בלבבך שבאמת הקב"ה רואה הכל ועל הכל יבוא בחשבון. ואם יודע האדם את זה, והוא 'חי' ו'מרגיש' כך, הרי זו מציאות אחרת.

'ראה - אנכי'

מספרים על גדול אחד שנסע פעם עם תלמידיו, ובאמצע הדרך אמר לתלמידיו שהוא רוצה להיכנס לאיזה כפר, הלכו ונכנסו לכפר שביקש, וכשנכנסו אמר להם, 'אני רוצה להיכנס לפלוני', חיפשו ומצאו אותו, יהודי כפרי פשוט, באו אליו, ונכנס הרב לבדו לדבר עמו ביחידות. והתלמידים רואים את הרב'ה שלהם, הגדול שבחבורה, שהוא משוחח עם "כפרי" ביחידות, הבינו כי הוא מצא אדם המעלה אדם יקר 'צדיק נסתר'. ואחר כך הם נכנסו גם כן אליו, אמרו לו, 'ראינו שהרב שלנו דיבר איתך, משמע שאתה אדם נכבד, אמנם אתה נראה כ'כפרי' אבל אתה מסתמא רב המעלה, ולכן אנחנו מבקשים ממך, אנחנו רוצים לשמוע ממך דבר תורה! למדנו ארחות חיים!', אמר להם 'מה אני ומה חי', ודחקו בו התלמידים, 'רוצים לשמוע ממך משהו'. נענה ואמר להם 'אני אגיד לכם פשט בפסוק, 'ראה אנכי נתן לפניכם היום' וכו', אני קורא ומפרש 'ראה - אנכי', ראה באנכי שלך, בעצמך. תסתכל בעצמך ואל תסתכל באחרים. זה מה שאני יכול להגיד לכם'.

א. הנהגתו של הגאון רבי יעקב מוצפי זצ"ל

שמעתי מספרים על הגאון רבי יעקב מוצפי זצ"ל, שכך היה מנהגו, שלפעמים היה ישן מאוחר בלילה, והיה צריך לקום באשמורת, כדרכו כל ימיו להתפלל בנץ. והיה הוא מניח ושם שעון מעורר כדי שיעורר אותו, ואת השעון היה מניח על עצמו ממש, כך זה 'מאה אחוז' יעורר אותו בבוקר. (לא יגיד 'צלצל ולא שמעתי...'). זה הנהגה של אדם גדול, הוא לא מחפש תחבולות ו'תירוצים', אלא הוא מצמיד את השעון אל גופו ממש וישן עם זה ביחד, כדי שבאמת 'יתגבר כארי'.

לא לחפש חסרונות בזולת

ונרחיב את הדברים. הרבה קלקולים באים על ידי מה שהאדם מסתכל ומחפש מומים באחרים, 'הוא לא בסדר', והשני יש לו חסרון אחר, והשלישי רחוק ממדרגת צדיק וכו'. זה קלקול גדול מה שהאדם מסתכל על אחרים ומחפש גרעונות וחסרונות. וצריך להתחנן בדבר הזה שלא לחפש חסרונות בזולת.

חוציא את עצמו מן הכלל...

ובפרט שהוא נותן מומין בכולם - ואין בעל המומין מכיר במום שלו. על עצמו הוא 'הוציא את עצמו מן הכלל'. הוא לא חוקר ובודק את עצמו. ולזה באה התורה ומרמזת לנו, 'ראה - אנכי', אל תסתכל על אחרים, תסתכל על עצמך. תראה תבדוק ותמשמש אם אתה מתוקן. לא תחפש ותיתן באחרים סימנים וחסרונות.

בכל דבר אפשר למצוא ולראות את הטוב שבו

זה הלימוד שלנו, 'ראה אנכי', תבדוק תמיד את עצמך, ולא לחפש חסרונות על הזולת, אלא לראות תמיד את ה'טוב' של הזולת, כי לכולם יש 'טוב'. וצריכים אנחנו ללכת בקו ובהנהגה שלימד אותנו חובת הלבבות (שער הכניעה פרק ו), והוא יסוד גדול, עם המעשה של החסיד והתלמידים שהיו הולכים בדרך, וראו את ה'פגר' שזרוק שם (יש אומרים 'כלב' ויש אומרים 'חמור', לא משנה), כולם מיד מניחים את היד על האף ואומרים 'איזה סרחון', ('צריך להגיש תלונה לעירייה למה לא באו לקחת אותו...'). אמר להם החסיד, 'למה לא תראו שהשיניים של הפגר הזה שיניים לבנות?!'. כתוב כאן, שמי שרוצה למצוא מעלה - יכול למצוא מעלה בכל דבר. אפילו ב'פגר'. רק צריכים לכוין את הראיה לחפש את ה'מעלות', ולא לחפש את החסרונות.

מדוד לאחרים במידה שאתה רוצה שימדדו לך

כשם שאתה תמיד רוצה על עצמך שיראו עליך את המעלה ולא את החסרון, כך באותה מידה תמדוד לאחרים תמצא בהם את המעלות והחסרונות, ובזה הפרשה שלנו פותחת. 'ראה אנכי'.

כל הסתכלותו על אחרים כדי לפייס עצמו שהוא טוב מהם

ויותר מזה, יש אחד שלא רק שהוא מחפש חסרונות אצל אחרים, אלא שהוא מסתכל באחרים בשביל לרומם את עצמו. פירוש הדברים, הוא עושה תמיד השוואה עם אחרים כדי לפייס דעתו ולטפוח על כתפו שלו, 'מה רוצים ממני? - בא וראה מה ביני לבין פלוני, הרי אני ברוך ה' משתדל בעבודת השי"ת, מתפלל בציבור מידי שבת בשבת... והשני מגיע רק מכיפור לכיפור... הרי לך אני בעל מדרגה!', 'אני מגיע לתפלה מידי פעם, ואילו והשני מגיע פעם ביובל, אולי ביארציט של אבא שלו כדי להגיד קדיש...', [וכמו שאמרו הדרשנים לפרש מאמר הגמרא (ברכות כו:) 'תפלות אבות תקנום', שהכוונה היא על אותם שבאים להתפלל מתי שיש יארציט של אבא או אמא שלו... הרי ש'אבות תקנום' לתפלתם...]. נמצא שכל הסתכלותו על הזולת היא כדי לרומם ערך עצמו, ולפייס את עצמו, 'כמה אני טוב ביחס לאחרים'.

'בשמים - ממעל'

מובא בספרים (ספר מרפא לנפש על חובת הלבבות שער עבודת האלהים פרק ז, והחיד"א מביא פירוש זה בספר חסדי אבות על מסכת אבות פרק ו משנה ו, בשם 'כת הקודמין', וע"ע בספרו לב דוד פרק כה) אמר יסוד גדול בעבודת ה', 'בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' (דברים ד ט), בקניינים של 'שמים', ומה הם קנייני 'שמים'? - קניינים רוחניים. בקניינים אלו 'ממעל', האדם לא יסתכל על מי ש'נמוך' ממנו ובזה לפייס את עצמו 'אני בסדר'. אלא ההיפך, הוא צריך להסתכל 'ממעל', על אחד שהוא גבוה ורם המעלה ממך, וממנו תלמד. תלמד מאותם אלה ש'לא פסיק פומיה מגירסא', לומדים בהתמדה ובחשק 'יום ולילה לא ישבותו', מהם תלמד. לא תטפח לעצמך על השכם שאתה מגיע לשיעור פעם בשבוע והשני מגיע פעם ביובל... וכן לגבי תפלה, תלמד מאלה שמתפללים כמו שצריך, עם כל ה'לב' וה'דעת', כמו שיש כאלה שניכר עליהם מתפלתם שהם יודעים מה זה 'לעמוד לפני קונו'. מהם תלמד. לא מאלה שרק אומרים את 'נוסח תפלה' שכתוב בסידור. כל זה לגבי קניינים רוחניים, 'בשמים - ממעל'.

'ועל הארץ - מתחת'

אבל לגבי קניינים של 'גשמיות', בזה 'ועל הארץ - מתחת', תמיד תסתפק במה שיש לך, ואם נראה שחסר לך, תסתכל על מי שפחות ממך, כמה אתה יש לך מה שאין לו. ובזה תתפייס במה שיש לך.

'אומלל' בקניינים הגשמיים...

היפך מטבע בני אדם, שהטבע שלהם בקניינים הגשמיים להסתכל על מי שיותר ממנו. הוא תמיד מתאונן ובוכה, 'כמה אני חסר ונפסד, צא וראה המכונית שלי היא מודל 87 ושל

השכן שלי מודל 92... תראה כמה אני נפסד...', 'ראה פלוני יש לו בית שלוש קומות (יש לו 'הצים' ותמרוורים' בבית שלא יאבד בבית...) ואני גר בבית של חמישה חדרים בלבד...', 'פלוני נוסע לטייל פעמיים בשנה, ואילו אני רק מקיץ לקיץ...', וכן על זה הדרך. תמיד הוא מרגיש ומדגיש אצלו את החסר. בקניינים הגשמיים הוא תמיד 'אומלל'...

כל אדם יכול להגיע למדרגה של משה רבינו ע"ה

וכך מפרש האור החיים הקדוש פשט בפסוק שלנו "ראה אנכי", ואקריא לכם לשונו הטהורה, "ירצה במאמר 'ראה אנכי' על דרך אומרים ז"ל, 'יכול אדם לעשות עצמו כמשה רבינו', אדם יכול להגיע למדרגה רוחנית לצדיק בצדקות כמדרגת משה, כדברי הרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה ה"ב), אבל לא ב'נבואה'. בשאר המעלות יכול האדם להגיע למדרגות לאין מספר עד כדי מדרגתו של מרע"ה.

'ותחסרהו מעט מאלהים'

ומי שאומר תהלים בהתבוננות, יש פסוק מבהיל הלב, "ותחסרהו מעט מאלהים" (תהלים ח ו), כולם 'קוראים' את זה, אבל צריך לשמוע מה כתוב כאן, זה נורא נוראות, זה הייתה מדרגתו של משה רבינו ע"ה (ע' נדרים לח.).

בעבודת ה' תמיד לשאוף ולהביט על הגדולים

ובזה מפרש האור החיים, "והוא מה שהעירם", זו הייתה כוונתו של משה רבינו ע"ה במה שאמר 'ראה - אנכי', "כי אליו יראו להדמות אליו, כל הבא ליקרב לעבודת הקודש עבודת ה', ולא יעריכו עצמן עם מה שלמטה מהם ויהיו בעיני עצמן כי כביר מצאה ידם", כשאתה בא לעבודת ה', אל תסתכל על מי שנמוך ממך, כמו שאמרנו, אלא תמיד לגבוה יותר ממך, תמיד תדמה אל מי שגבוה וגדול ממך, תסתכל על משה רבינו ע"ה ותלמד ממנו. אומר משה רבינו ע"ה 'ראה - אנכי'. תסתכל עלי, ותלמד עד היכן אפשר להגיע.

חובת ההתבוננות

כמובן שזה לא קל, צריך מסירות והתמסרות גדולה, ועבודה של כל רגע ורגע, לנצל את הכל ל'מסילה העולה בית אל' מבלי להסיח דעת, שהוא עיקר הקלקול שמסיח דעתו ומגיע לחוסר התבוננות. ומי שיראה בספר מסילת ישרים כמעט בכל פרק מזכיר את הענין של 'התבוננות'. כי מבלי שהאדם יתבונן על דרכיו ופעולותיו, מפשפש וממשמש, הוא יכול לטעות ב'מסילה העולה בית אל'. אבל אם יש לו התבוננות בכל יום לנצל את זמנו לתורה

מצוות ומעשים טובים, הרי שהוא יכול להתעלות הרבה מאד. [מתוך לימודי התבוננתי וראיתי שהרמח"ל ז"ל בספרו מסילת ישרים מזכיר ענין ההתבוננות בכל ספרו בהקדמה וכ"ו פרקים פעמים הרבה, ורק בפרק א' וט"ז וי"ח לא נזכר ענין התבוננות, ודוק היטב].

ריבוי קשיים בעבודת ה' וריבוי סייעתא דשמיא

ובדור שלנו שיש הרבה קשיים, כך כנגד זה יש הרבה סייעתא דשמיא. 'זה לעומת זה'. ורואים את זה בחוש, מי שענינו פקוחות יכול לראות ממש דוגמאות מבהילות הרעיון. אנשים שהיו רחוקים מאד מאד מתורה ומצוות, ותוך זמן קצר יחסית התעלו בגדר יוצא מהרגיל. מה הפשט בזה? אדם שהיה כל כך בדיוטא תחתונה והתעלה והתרומם כל כך?! - כיון שהוא רצה וטרח והשתדל והתאמץ בכל כחו, הוא זוכה כנגד זה להרבה 'סייעתא דשמיא'.

המתגבר זוכה להרבה סייעתא דשמיא

ויש את זה בשפע בדור שלנו, הרבה הרבה קשיים ומפריעים, 'מבית ומחוץ', באופן שרק יוצא מביתו כבר יש 'גלים' 'גלים' של כפירה ושאר נסיונות, אבל אם הוא מתגבר ועומד נגד ה'זרם' (ולא מקבל 'זרם') - הוא זוכה להרבה 'סייעתא דשמיא', ויכול הרבה להתעלות ולהגיע להישגים גדולים.

זמן פרשת ראה

המשגיח הגאון רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל במאמריו, עמד כל כך כי בדרך כלל פרשת ראה קוראים אותה או בחצי השני של חודש מנחם אב, או בתחילת חודש 'אלול'.

ב. הכנה לחודש אלול מחודש שבט

אנחנו מתקרבים ובאים לחודש אלול, עוד עשרה ימים מתחילים סליחות, ועוד ארבעים יום ראש השנה. קרוב מאד מאד מאד. צריכים להתכונן. אנחנו באיחור גדול. ר' איצ'לה בלאזר ז"ל היה אומר, שההכנה לקראת אלול כבר מחודש שבט (ע' לריבוי ירוחם ממיר ז"ל בס' דעת חכמה ומוסר ח"ג מאמר עג בשם ר' איצ'לה בלאזר זצ"ל, וכן הובא בשמו בס' אור יחזקאל אלול עמוד רלא, ועמוד רמה, ועמוד רנה, ועמוד שכד), ובשנה מעוברת זה עוד חודש נוסף... כי אם כבר מחודש שבט מכין את עצמו בריבוי תורה ומצוות ומוסר ויראה, יכול להגיע מוכן. כי אם לא, הוא מגיע ל'אלול', ושואל אותך 'מה יש באלול? תוקעים בשופר? מה הבעיה, נעשה 'תשליך' ונשליך את כל החטאים והעוונות...', וזה לא כך. צריך הכנה.

ולא לחינם זה יוצא כך. תמיד יש שייכות בין הפרשה לבין הזמן שקוראים אותה, כמו שהאריך ביסוד זה השל"ה הקדוש.

הידיעה שיש אפשרות לבחור בחיים או בעונש

באה התורה בימים הללו לעורר את האדם, "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", צריך האדם לדעת, שהקב"ה נתן לו שתי ברירות לבחור לעצמו - אם רוצה ללכת בדרך הטובה אשריו ואשרי חלקו. ואם חלילה רוצה ללכת בדרך המובילה לשאול תחתית - הברירה בידו. אבל דע לך, אם תלך בדרך הטובה תהיה לך ברכה. ואם לא, חלילה יבוא העונש. זה ידיעה מושכלת ופשוטה.

הטועה ב'דרך' נעשה עבד נרצע ליצר הרע

ועם כל דא, צריכים להיות 'רואים'. וכמו שלימדנו רבותינו בעלי המוסר ז"ל, שמנהגו של היצר הרע להטעות את האדם ב'דרך', שאפילו את ה'דרך' הוא לא מזהה, נדמה לו שהוא הולך בדרך הנכונה, ואחרי אריכות ימיו ושנותיו הוא מגלה שהוא לא הלך בדרך הנכונה... בזה היצר מטעה את האדם. זה רווח גדול ליצר הרע, אם האדם טועה בדרך, הוא כבר ממושיך בה, והוא נעשה 'עבד נרצע' ליצר הרע (וע"ע בספר מסילת ישרים פ"ב ופ"ג ופרק כו עשה"ט).

מפעלותיו של הסבא מנובהרדוק

שמעתי מהגה"צ רבי מאיר קליימן זצ"ל, הוא סיפר עובדא מעניינת מה שהוא שמע מרבו הסבא מנובהרדוק זצ"ל, בין שתי מלחמות העולם הסבא מנובהרדוק ז"ל מסר נפש בשביל להגדיל תורה בישראל, כידוע שבתקופה ההיא כלל ישראל סבל הרבה צרות ושפיכות דמים, והסבא מנובהרדוק העמיד דת על תילה, בהשתדלות והתאמצות, פתח רשת ישיבות ענפה בדרום רוסיה, היו שם עשרות ישיבות עם 'תלמודי תורה' ו'מכינות', ואמרו שסך התלמידים היה קרוב לשלושת אלפים, והכל היה באחריותו, להעמיד ולדאוג לכל ההוצאות הכספיות, וזה הוצאות אדירות בתקופה דחוקה וקשה.

בבוקר גילו שהם באותו המקום...

פעם אחת יצא הסבא מנובהרדוק בחצי הלילה בשביל להעמיד הדת על תילה, והוא נסע עם אחד מתלמידיו ב'מזחלה' שנוסעים בה על גבי ה'שילג', במשך שש שעות כדי להגיע לעיר השניה, והנה בבוקר כשזרחה השמש גילו שהם עומדים בפתח העיר שלהם, באותו מקום שבאו לצאת, ומה התברר? - שהם נסעו מסביב לעיר... זו הייתה הנסיעה שלהם 'הקפה ראשונה', 'הקפה שניה'. כי היה חושך, ולא ראו את הדרך. היה 'נדמה' להם שהם

בדרך הנכונה, שש שעות של נסיעה, עד שזרחה השמש ולעגמת נפשם גילו שהם נמצאים ממש באותו מקום שממנו יצאו, ולא התקדמו אפילו פסיעה אחת.

כל ימיו נדמה לו שהוא מתקדם והוא נמצא באותו מקום!...

אמר הסבא מנובהרדוק זצ"ל, כמה מוסר אנחנו צריכים ללמוד מזה, יש אחד שכל ימיו נדמה לו שהוא 'עובד' ומתאמץ טורח ומתעלה, ובסוף הוא מגיע לגיל שבעים שמונים שנה, והוא בודק ומוצא שהוא עומד ונמצא באותו מקום... והאמת, הלואי באותו מקום! הוא יורד ממה שהוא היה! וכל כך למה? - כי הוא טעה ב'דרך'. חשב שהוא הולך בדרך הנכונה, אבל הוא טעה.

התבוננות במקומו בעבודת ה'

אומרת התורה, 'ראה אנכי', את שני הדרכים, ותתבונן איפוא אתה עומד. כי היצר הרבה מוקשים זורק לאדם ובוזה הוא תופס אותו. אומר לו 'אתה מתעלה, ולאט לאט מתהפך להיות מלאך', ובלחש הוא מוסיף לו 'כן כן, מלאך חבלה...!', והוא חושב אני מתעלה, מקיים עוד מצוות, אבל השאלה היא: כמה סך הכסף? ראה אנכי. תתבונן. "שימו לבבכם על דרככם" (חגי א ה).

חשבון נפש יומי

ועצה בדוקה, יעשה האדם חשבון נפש יומי, מבחן מידי יום ביומו, כך לא יבוא לידי טעות, הוא לא יוכל להטעות את עצמו, 'איך עבר עלי היום? ניצלתי את השעות? לתורה ולמצוות? לחסד? או שעברו על שד"י פה"י? כך מובטח לו שלא יפתח עיניו בסוף ימיו ויגלה את המקום שלו... כי הבחינה של 'ראה אנכי' תציל אותו. אבל אם עושה חשבון נפש פעם ביובל זה לא מספיק...

היצר מלומד בערמומיות

הבעיה אצלנו שלא מצוייר אצלנו מה שהיצר הרע מלומד במלחמות ומלומד בערמומיות, אי אפשר לתאר את הפתינות שלו, את האופנים והציורים שהוא מגיע אל האדם כדי להפיל אותו בפה, את הנסיונות והתחבולות והאמצעים שעושה היצר כדי להפיל את האדם ב'פח' שלו. אנחנו לא מספיק מודעים לכח היצר, כמה יכול להטעות את האדם. עד כדי שנדמה לו לאדם ש'ידו על העליונה' והאמת היא שהוא נפסד. וכמו שכתב המסילת ישרים (פרק ב).

וְהָסֵר שְׁטֵן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ

ובזה ביארו המפרשים "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו", והמפרשים האריכו הרבה בכמה וכמה אופנים לפרש את זה, ולדידן ראיתי מובא בשם הגאון בעל בית יצחק זצ"ל, שהוא פירש, שהיצר מתהפך כחומר חותם, כל פעם הוא מתלבש בסגנון אחר כדי להפיל את האדם.

דרכו של היצר

למשל, הרבה פעמים אומר לו, 'תעשה מה שאתה רוצה, מי מעכב בעדך?! ומה אתה חושש שזה איסור? - זה לא נורא זה רק מ'דרבנן'... אתה גם 'רבנן' תסמוך על עצמך... ובכלל זה רק 'מנהג טוב', והרי לא עושים את כל המנהגים, הרי את כל המצוות לא עושים... קל וחומר 'מנהג'... ואם אתה עוד דואג, תיתן כמה פרוטות לצדקה וזה יהיה לך לכפרה גדולה. כמו שאמר שלמה המלך ע"ה "בחסד ואמת יכופר עוון" (משלי טו ו), אין לך מה לדאוג!', ואם רואה שהוא עוד חושש, אומר לו היצר, 'תסיים פעמיים ספר תהלים, שזה גימטריא כפר, וזה בודאי ימחק את העוון', ואחרי שהאדם שומע את זה כמה פעמים, הוא משתכנע...

'רק רע כל היום'

כי דך דרכו של יצר הרע, "רק רע כל היום" (בראשית ו ה), ורבותינו ז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה, ומדרש בראשית רבה פ"א ס"ד ופכ"ב ס"ב ועוד) בכל מקום דורשים ש'אכין' ו'רקין' מיעוטין, כלומר, בכל מקום שכתבו בתורה, 'אך' 'רק', הוא בא למעט. אומר הפלא יועץ (ערך תשובה), כך דרכו של היצר לדרוש 'רק רע', תמיד הוא ממעט לאדם את האיסור, ומקליש לו את האיסור, ואומרו לו 'זה בקושי חסידות', 'הרבה נהגו להקל', זה רק 'מנהג טוב', ומי שלא עושה זה לא נורא, וכך האדם נופל ברשת היצר.

בא אליו כ'מוכיח'...

ואחרי שהצליח היצר ופיתה את האדם לעבור עבירה, הוא בא אליו כ'מוכיח', אומר לו, 'אוי לך מיום הדין אוי לך מיום התוכחה, אין לך תקנה! בספר ראשית חכמה מביא בשם המקובלים שעל עוון כזה שעשית, אין לו תקנה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא! ואם יעזור לו הקב"ה הוא יכול לזכות אולי לחזור בגלגול צפרדע...', אדם שומע את זה אומר, 'אבד סברי ובטל סיכויי', והאמת היא שמי שיעיין בראשית חכמה לא ימצא דברים כאלה, אבל כך היצר משקר לו לאדם, והאדם נשבר לבו, אומר אין לי עולם הבא - לפחות שיהיה לי עולם הזה...

בקשת התפלה להינצל מפתויי היצר לפני העבירה ו'תוכחתו' אחר העבירה על זה אנו מבקשים ומתפללים, 'והסר שטן מלפנינו ומאחרינו', שלא יאמר לפני כן זה איסור קל וישכנע את האדם לעבור העבירה, ואחר כך 'מאחרינו' שלא יבוא לייאש את האדם מלשוב בתשובה (עד שאומר לו 'תגיד קדיש על עצמך...').

יצר הרע 'צבוע'

הגמרא (שבת עה סע"א) אומרת, שוחט משום מה הוא חייב? - משום צובע. היצר הרע הוא 'שוחט', והוא 'צבוע', הוא בא בכל האופנים שבעולם.

מסית ומדיח

כאן בפרשה האור החיים הקדוש, כי יסיתך אחיך, והוא דורש את המקראות הללו כמין חומר הפלא ופלא, וכדאי לנו לשמוע בעצה דאורייתא איך להינצל מפתויי השטן. בפרשה יש לנו את הלימוד של 'מסית ומדיח', אומרת התורה הקדושה "כי יסיתך אחיך בן אמן או בןך או ביתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך, בסתר לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך" (דברים יג ז).

'לפתח חטאת רובץ'

מפרש האור החיים הקדוש, "בפרשה זו רמז ה' הערה גדולה", התבוננות גדולה, "באופני ההסתה", איך היצר מסית ומדיח ומפיל את האדם במכמורת העוון, "הבאה לאדם מעצמו להטות מדרך הטוב והישר", ובאמת הסוגיא הזו צריכה הרבה לימוד, גדרים גדרים כמה וכמה חלוקות, "דע כי יש מסית שבא עם האדם מיום היותו בעולם, וכאומרם ז"ל (סנהדרין צא:): בפסוק (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ והוא מסית להאדם להרע", בגמרא (שם) יש דיון שאנטונינוס שאל לרבי מאימתי היצר הרע נכנס באדם, ויש דיון בגמרא, אם זה בעודו במעי אמו, אבל המסקנא היא שהיצר הרע נכנס בו בשעה שנער ויוצא לאוויר העולם, והראיה לזה, כי אם נאמר שהיצר נתון בו בעודו בבטן אמו, היה הורג את אמו ויוצא. כבר מאז היה מתחיל בר'ע'. וזו ראייה שהיצר מגיע רק כשהוא יוצא לעולם, 'לפתח חטאת רובץ'. זה אופן אחד של יצר הרע, מה שנולד אצל כל אחד ואחד.

העובר עבירה נכנס בו 'כח החפץ רשע'

אבל יש עוד אופנים נוספים ובחינות נוספות של 'יצר הרע', אומר האור החיים הקדוש, "עוד יולד באדם כח מסית שני באמצעות העבירה, אם עבר על מצוה אחת תוליד בו כח

החפץ רשע", נורא נוראות, שלא יהיה קל בעיניו עבירה אחת קטנה שבקטנות, אם אדם חלילה נכשל ונכנס בו ונולד בו מין תאוה של 'כח החפץ רשע', וזהו "סוד מאמר (אבות פ"ד מ"ב) עבירה גוררת עבירה", אנחנו מבינים שאם אדם עושה עבירה הוא יפול בעוד עבירה, מפרש האור החיים, זה לא רק כך, אלא יש בזה יותר עומק, כי אם האדם נכשל בעבירה הוא מכניס בכחו את הכח הרע שחפץ ברשע, ועל כן הוא נכשל בעוד עבירה. "והאריכו בזה אנשי אמת לומר כי על ידי עבירה אחת קונה קטיגור אחד, ונוסף גם הוא על כח הרע הראשון להחטיאו. וכן שנים וכן שלשה, כי ירבה לחטוא - יגדל בו ההסתה", איום ונורא התוצאות שיכולות לבוא על ידי זה, "ולטעם זה אמרו (ברכות לה): מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד", ומדוע? - כיון שבאותו בעל תשובה לפני שעשה תשובה היה בו הרבה מכח החפץ רשע. ועם כל זה הוא התגבר וניצח את היצר, שהרי לצדיק לא היה את המשיכה ואת התאוה הזו לרע, ועל כן מדרגתו של בעל התשובה גדולה ממנו.

בהתעצמות בדרכי ה' קונה נשמה יתירה

עוד קנין רע נוסף יש, "עוד באמצעות נטות האדם לדרך לא טוב", כשאדם מתייצב על מהלך מקולקל ומושחת, "סובכנו קנות כח שלישי, שהוא נפש רעה, כדרך שיזכה האדם בתוספת נשמה יתירה, בהתעצמותו בדרכי ה', כמו כן באמצעות דרכים הרעים יקנה תוספת נפש רעה להחטיאו", אומר הזהר הקדוש (ח"ב דף קלו, ועיי' בספר חסד לאברהם מעיין ב' נהר ל"א), תלמידי חכמים שעמלים בתורה ללא הרף וללא הפוגה, זוכים ל'נשמה יתירה' אפילו בימות החול, ולכן אומר הזהר (ח"ג דכ"ט ע"א, דקכ"ד סע"ב, תיקוני זהר תיקון מא דמ"ו רע"א) תלמיד חכם שבת איקרי, דהיינו שיש לו לתלמיד חכם שעמל בתורה את הבחינה של שבת קודש. (וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בספר כרם יעקב סי' יב אות ו דקכ"א ע"ב והלאה).

העובר עבירה קונה נפש רעה

וכנגד זה, זה לעומת זה עשה האלהים, אדם שמתייצב על דרך לא טוב נכנס בו קניין של נפש רעה להחטיאו, זה בחינה חלוקה מהקודמת, החלוקה הקודמת הייתה חשק שמטביע בעצמו, כאן מוסיף שיש עוד תוספת טומאה רוחנית של נפש רעה שכל הזמן גוררת אותו לרע, עד בלי גבול.

ביאור כיצד חטא יוחנן כהן גדול

ובזה מבארים עובדא דיוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כט.), קשה להבין איך קרה דבר כזה, הרי יוחנן כהן גדול שימש בכהונה

גדולה במשך שמונים שנה, נכנס לפני ולפנים ומכפר בעבור ישראל, כפרתן של ישראל, כמו שנאמר "וכיפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל" (ויקרא טז יז), והוא רואה בכל פעם שנכנס לבית קדש הקדשים דברים למעלה מן הטבע, ניסים וניסי ניסים, הרי 'מקום ארון אינו מן המדה' (יומא כא), ואחרי שמונים שנה של קדושה כזו בר מינן כפר באלהים חיים, קיצץ בנטיעות ונעשה צדוקי, מה ההסבר בזה? - זה ההסבר. נכנסה בו נפש רעה שהוא קנה לעצמו על ידי איזה מעשה אחד שלא כהוגן, והיא שהורידה אותו והחטיאה אותו עד שיצא מן הכלל. לראות מה זה כח של נפש רעה. רח"ל.

חיבור ושיתוף חלק הרע בנפשו

ויש בחינה רעה יותר מזו, קלקול יותר נמרץ, אומר האור החיים הקדוש, "עוד יוסיף מזה גדר רביעי", שאין למטה ממנו, "והוא להכנס נפשו בגדר אחרת שאין למעלה ממנה, והיא שנפשו תתחבר ותשתתף עם חלק הרע ותשווה לו בטבעה, וזה הוא גמר החלט נפש אדם לכפור בעיקר ולעבוד עבודה זרה".

'כי יסיתך אחיך בן אמך'

אחרי ההקדמות הללו, נראה מה מלמדת אותנו תורה, "והוא מה שרמז באומרו כי יסיתך אחיך", מי זה ה'אח' - "הוא חלק הרע שהוא מתאחה עם האדם מתחילתו קודם בואו בעולם", 'אחיך' מלשון מתאחה, חתיכה וחטיבה אחת, וזהו היצר שנכנס באדם קודם בואו בעולם. "ואומרו בן אמך, נתכוין להודיע מניין בא אח לצרה?", מניין בא היצר הזה לאדם? - "ואמר 'בן אמך', שהיא אם כל חי, שהיא חוה, שגרמה תערוכת הרע במקור הקדושה בחטא הראשון", ועל כן לכל נולד נכנס יצר הרע מיד בעת באו לעולם.

'חוטא אחד יאכד הרבה טובה'

בעלי המוסר האריכו ללמוד מחטא עץ הדעת, כמה זה חומר של חטא אדם. הפסוק אומר, "חוטא אחד יאכד הרבה" (קהלת ט יח), מנא לן? מאדם וחוה. הם חטאו חטא אחד, והפירות של העוון הזה מתגלגלים בעולם קרוב לחמשת אלפים שנה ויותר, ועדיין העוון הזה עושה פירות ופירי פירות. והראיה שלא בטל ענין המיתה. עד שהקב"ה ירחם עלינו לתקן

עולם במלכות שדי במהרה. נפקא מינה לסוברים ואומרים 'חטא אחד אפשר להסתדר איתו', כי אתה לא יודע מה יכול לגרום חטא אחד.

רבי יהושע אשרי יולדתו - הסיבה

הבחינה הזו שנכנס באדם יצר הרע מעת שהוא נולד, זה מדריגה ראשונה, שנכנס באדם מעת ההולדה יצר הרע, מכח חטא אדם הראשון כמו שלמדנו. זה 'בן אמך'. אבל יש עצה שיכולה הרבה לעזור כנגד היצר הרע הזה. במשנה מסכת אבות (פ"ב מ"ח) על רבי יהושע בן חנניה [שהוא היה רבו של רבי עקיבא], "אשרי יולדתו", ומפרש רבינו עובדיה מברטורה (שם) - וכך מפורש בירושלמי מסכת יבמות (פ"א ה"ז) - מה הכוונה 'אשרי יולדתו'? - שהייתה אמו בזמן שהייתה מעוברת מחזרת על כל בתי מדרשות, ועל כל החכמים שיברכו אותה, שיברכו את התינוק הנמצא במעיה שיהיה בן תורה ותלמיד חכם. מוסיף רבינו עובדיה מברטנורא, בשעה שהוא נולד לקחה אותו לבית המדרש, והעריסה שלו הייתה נתונה בבית המדרש, כדי שישמע דברי תורה. ואפילו שהוא תינוק בן יומו ב'לול', התורה הזו נכנסת אצלו ופועלת ומשפיעה.

רבי יהושע שמע בילדותו

אומר אדמו"ר מאזורוב זצ"ל (הובא בספר בלבת אש ח"ב סוף עמוד קיד) שזה הפירוש במה שמצינו בכמה מקומות בש"ס ('ע' פסחים צו: יבמות עט: וזכאים לו): שרבי יהושע אומר, "שמעתי ואיני יודע לפרש", כמו במשנה בפרה (פ"א מ"א), ואמר לו בן עזאי 'אני אפרש'. וצריך להבין, למה דוקא אצל רבי יהושע יש את הענין הזה ששמע ואינו יודע לפרש? - אלא, כי כאשר הוא היה תינוק בעריסה אז הוא שמע, אבל הוא לא יודע לפרש בסברא. אין 'שמיעה' שהולכת לאיבוד. הכל נחרט ונכנס. דבר רוחני עושה פעולה לטובה.

ללמוד תורה בבית

כנגד יצר הרע של 'בן אמך', יש אפשרות להכניס ולהשריש תורה קדושה בלב התינוקות והילדים שלו מקטנות. ועל כן ישב האדם וילמד בביתו ליד ילדיו, אפילו שהוא לא מבין כראוי, ה'לב' שומע, זה משפיע, זה 'מליץ יושר', וזה חודר ופועל לטובה אצל הילדים.

תולדות ומעשים רעים נקראים 'בנים'

אומר האור החיים הקדוש, "וכנגד גדר ב' שהוא מסית הנולד מחטא האדם כזכר, אמר 'או

בנך או בתך, הם תולדות מעשים רעים שגם הם נקראים בנים זרים", ומה'בנים' הללו אדם אוהב להתעלם מהם, "ואמר 'או בתך', כי יש עבירות שיולידו קטיגור במדריגת זכר, ויש במדריגת נקבה, כפי כח החטא, כשיהיה גדול יוליד כח הזכר, ולפי חלישותו יתייחס אליו כינוי ה"בת", איום ונורא, תלוי לפי פעולת גודל החטא.

ה'ריעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי'

ומה'בנים' הללו האדם אוהב להתעלם... בסוף מסכת קידושין (פב:) יש ברייתא: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, מימי לא ראיתי צבי קייץ, וארי סבל, ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער?! אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי. זה הסיבה שלבמות מעולם לא חסר פרנסה, רק לאדם יש קושי בפרנסה, כי 'הריעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי', הסיבה שיש קיפוח של הפרנסה - כי הריעותי את מעשי.

למה אתה זוכר את ה'רישא' ולא את ה'סיפא'!?

מספרים על חכם גדול ומפורסם, שבא אצלו פעם יהודי בשאלה הזו, אמר לו, 'כבוד הרב יעזור לי, כך וכך העניין, היתה לי פרנסה, ולרגל המצב, 'וקר השערים' וגודל המסים' וכו', קיפחתי את פרנסתי, ואינני יודע מה לעשות'. אמר לו הרב, 'אני רוצה לשאול אותך שאלה אחת, למה אתה זוכר את ה'סיפא', את הסוף, ואתה לא זוכר את ה'רישא', את ההתחלה?!'. הוא לא הבין על מה הרב מדבר, איזה 'התחלה' ואיזה 'סוף'?! פירשו לו, שכוונתו לדברי התנא במסכת קדושין 'כיון שהריעותי את מעשי, וקיפחתי את פרנסתי'. אתה צועק על ה'סיפא' 'קיפחתי את פרנסתי'. הפרנסה שלי נאבדה ממני. למה אתה זוכר רק את ה'סוף'? ההתחלה אומרת 'כיון שהריעותי את מעשי', לכן, בגלל זה, 'קיפחתי את פרנסתי'.

לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא

אדם צועק, 'ריבוננו של עולם הפרנסה שלי מקופחת, ואני 'מסכן' ו'דל' ו'רש' ואני צריך פרנסה!'. זה נכון. אמת ויציב. אבל למה את ה'רישא' אתה לא זוכר? למה אתה לא מבין שזה תלוי זה בזה?! את זה האדם שוכח. הוא רואה מה שנח לו ומה שטוב לו לראות. ולא היא. הרי לא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא (ברכות ה:).

'אם אין קמה - אין תורה'

אומר מהר"ם אלשיך (פרשת בשלח טז לו, תהלים ד ו, משלי ג א) וכן כתב גם האור החיים הקדוש (ר"פ בחוקותי ביאור ל', ופרשת האזינו לב ב), פירוש שהפשט הפשוט זה הפירוש האמיתי, מאמרו של התנא האלהי רבי אלעזר בן עזריה (אבות פ"ג משנה יז) 'אם אין קמה אין תורה, אם אין תורה אין קמה', המשנה הזו כפשטה, 'אם אין קמה אין תורה, אם אין תורה אין קמה', אם אתה רואה שאין 'קמה' תדע לך: מפני מה אין 'קמה'? מדוע ולמה המצב הכלכלי קשה? הסיבה היא כי 'אין תורה'. אם היה הרבה תורה - גם היה קמה. אם אדם אין לו תורה, שיעורי תורה, גם 'קמה' אין לו. שלא יתלונן 'אין לי פרנסה', ויתחיל לחפש 'סגולות' לנסוע למקומות שונים וקברי צדיקים שונים ותדליק 'נר שחור' וכו', וכו', זה פשוטו וזה מדרשו וזה אמת.

רשעים בחייהם קרויים מתים

עוד מוסיף האור החיים הקדוש, "וכנגד גדר שלישי, שהוא קנין נפש רעה, שתתלוה עם החוטא, אמר 'או אשת חיקך' ששוכנת בתוכו נפש רעה, ותגביר בו ההסתה להפעיל הרע" אוי ואבוי. וזה הביאור 'רשעים בחיים קרויים מתים', כי מדובק איתו ה'רע', והנפש נהפכת להיות אחת, רח"ל. וזה נקרא 'אשת חיקך', כמו שהזהר הקדוש בכמה מקומות (ח"ג דרמ"ז ע"א דרמ"ד ע"ב) דורש 'אשה' על יצר הרע, כמו שידוע מה שדרשו בזהר בפרשה הבאה פרשת כי תצא, פרשת יפת תואר, שהיא הנשמה.

'רעך אשר כנפשך'

מוסיף האור החיים הקדוש, "וכנגד גדר רביעי שהוא נטות הנפש וכלותה לחלק הרע שיהיה כנפשו, אמר רעך אשר כנפשך", בהשוואה אחת, אין הפרש ביניהם, "שאין גדר בין שניהם, אלא חלק הרע ונפשו בחינה אחת, ואחר הדרגות אלו יהיה כח במסית לדבר אליו כדברים האלה נלכה ונעבדה וגו', ודקדק לומר בסתר להעיר כי המסית הוא מסתיר עצמו", כי זו דרכו תמיד להסית בסתר, כי אם יסית בפירוש האדם מרגיש שזה 'רע' והוא יברח ממנו. ויסוד גדול למדנו כאן, כי דרכו של היצר לבוא לאדם בעצות ובתחבולות שלא יכיר ב'יצר הרע'. [והזכרתי כבר את המעשה שסיפר ר' בן ציון אלפס ז"ל (ראה מגיד דבריו ליעקב פרשת מצורע תשע"ט, חלק כה עמוד טז בהערה)], "כי הוא המסית ומדבר כמדבר דברי אהבה וריעות ומראה מלפים כי לא להרע הוא מתכוין", אומר לו 'בא נלך ביחד...', "ואומרו לאמר נלכה

פירוש לא שאומר בפירוש נלכה נעבדה אלא אומר דברים מסותרים ותכלית דבריו הוא לומר נלכה נעבדה וגו', גם יערים במאמרו לומר נלכה נעבדה שכולל עצמו עמו, ומתחכם בזה לומר שגם הוא עד עתה לא היה מסכים לעבודה זרה אלא מכאן ולהבא הוא רוצה לעבוד, ובוה יחשוב האדם כי נפשו היא המדברת ולא זולתה שהוא יצר הרע".

מה עושים כדי לנצח במלחמת היצר

אין לנו עצה נגד היצר אלא מה שאמר המסילת ישרים (פרק ב), והוא דבר ברור, שאפילו יהיה האדם מפקח על עצמו, אינו ניצל ממנו, כי רשע מלומד בערמומיות ובמלחמה, ועל כן העצה היעוצה היא בשני חלקים, דבר ראשון, צריך שהאדם באמת יפקח על עצמו, ודבר שני, התפלה והבקשה לסיעתא דשמיא להנצל מיצר הרע.

תפלתו של רבי עקיבא כל יום ויום

רבותינו תנאים ואמוראים שהקטן שבהם יכול להחיות מתים (עבודה זרה י:), 'מחיה מתים במאמרו', אנחנו לא יכולים לתאר מה זה מדרגה של תנא או אמורא, והם היו מתפללים להינצל מיצר הרע. הגמרא מספרת בסוף קידושין על האמורא שבכל יום ויום היה מתפלל לה' שיציל אותו מיצר הרע. ומצינו ב'פרקי דרבי עקיבא' שהביא בעל חרדים (רפ"ה ממצות התשובה), שהיה רבי עקיבא מתפלל כל יום ויום "יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שלא אכעוס היום ולא אכעיסך". רבי עקיבא התנא האלהי התפלל תפלה כזו! זה מתאים לנו לא לרבי עקיבא... אלא בהכרח, שאפילו הגדול שבגדולים, יש לו להתפלל כדי להנצל מהיצר הרע.

'ה' לא יעזבנו בידו'

אין מה לעשות, יהיה מי שיהיה, צריך לבקש על הדבר, אלה שני הדרכים שיש בדינו, הבקשה והפיקוח. שאדם יפקח וישתדל בדבר על ידי שיושב ולומד תורה שהיא תבלין ליצר הרע (קידושין ל: בבא בתרא טז). ולומד בספרי יראה ומוסר, וכך יודע כל הערמומיות של יצר הרע, ויתקיים בו "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו - ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (תהלים לו לב-ג), הקב"ה יציל אותו, אבל בתנאי שאדם יעשה מדיליה מה שיוכל, וה' יזכנו ויהיה בעזרנו אמן.

חידו"ת פרשת ראה

א. בענין ביכורים

דברים (י"ב ה'): כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרושו ובאת שמה, והבאתם שמה עולתיכם, וזבחיכם, ומעשרותיכם, ואת תרומת ידכם, ונדריכם, ונדבותיכם, ובכורות בקרכם וצאנכם."

וביוצא בזה שם (פסוק י"א): "והיה המקום אשר יבחר אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם, וזבחיכם, ומעשרותיכם, ותרומת ידכם, וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה'".

ובספרי שם: "עולותיכם. עולת יחיד ועולת צבור: וזבחיכם. זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור: מעשרותיכם רבי עקיבא אומר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן, ואחד מעשר בהמה: ותרומת ידכם. אלו ביכורים כענין שנאמר ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך: ובכורות. זה הבכור: בקרכם וצאנכם. אלו חטאות ואשמות", וכעין זה פירש רש"י ז"ל שם. [וצריך טעם מדוע רש"י ז"ל לא העתיק דברי הספרי כצורתם ממש והשמיט מדבריו, ועיין].

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד שיש כאן דבר תימה לכאורה, שכל הפסוק מדבר בקדשים בקרבנות בהמה כנ"ל, ובאמצע נכנס ענין הביכורים, והוא תימה לכאורה שהיה לו לסיים ענין הקרבנות, ואחר כך בסוף היה להזכיר הביכורים, ולא לכותבו תוך ענין הקרבנות.

ושוב ראיתי דלקמיה (פסוק י"ז) אכן כן הוא: "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן ותירושך ויצהרך, ובכורות בקרך וצאנך, וכל נדריך אשר תדור ונדבותיך, ותרומת ידך", הרי שכאן את "תרומת ידך" שהם ביכורים [כדפירש רש"י שם מהספרי] אכן כתב המקרא בסוף כשסיים כל ענין הקרבנות, וצ"ע. [וגם יש לדקדק שכאן נקט לשון יחיד "תרומת ידך" כמו שאר הדוגמאות דעימיה, ואילו לעיל בשני המקומות הוציא המקרא בלשון רבים "תרומת ידכם"].

מכות (י"ז א'): "האוכל בכורים עד שלא קרא עליהם הרי זה לוקה", ובתלמוד שם אמרו: "זו דברי רבי עקיבא אבל חכמים אומרים בכורים הנחה מעכבת בהן קריאה אין מעכבת בה".

ופירש רש"י ז"ל: "זו דברי רבי עקיבא מתניתין דקתני בכורים קרייה מעכבא בהו רבי עקיבא היא דאית ליה לרבי עקיבא קרייה מעכבת בכורים: הנחה לפני המזבח מעכבת בהן, דשנה בה קרא (דברים כ"ו) והניחו לפני וגו' (שם) והנחתו לפני וגו'", הרי שנחלקו רבי עקיבא וחכמים שלרבי עקיבא אף קרייה מעכבת, ואילו לרבנן קריאה אינה מעכבת ורק הנחה מעכבת.

ומבואר חידוש פלא בדברי רש"י ז"ל שדין "ביכורים" כדין "קדשים" דבעינן בהו שנה הכתוב לעכב כנ"ל, ועיין היטב בסוגיא במכות שם (י"ח ב') ובפירושו רש"י ז"ל ובחידושי הריטב"א ז"ל שם, ולגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו גליוני הש"ס מכות (י"ט א') ובספרו אתון דאורייתא (כלל י"ב) ואכמ"ל.

והשתא יאירו דברי המקרא שתוך עניני הקדשים קרבנות, הכניס דין הביכורים, ללמדנו ולרמוז לנו שלביכורים עצמן יש דין קדשים, וכדפירש רש"י ז"ל שבביכורים בעינן שנה הכתוב לעכב כקדשים ודוק.

ושמעתי מנכדי יניק וחכים כמר יצחק שלום סופר הי"ו שיש לומר שלכן התורה בשני מקומות כתבה ענין הביכורים תוך ובאמצע ענין הקרבנות, לרמוז על שנה הכתוב לעכב ודוק.

ב. בענין צדקה מאריכה ימים

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

ובתב רבינו בחיי ז"ל שמות (כ"ב כ"ג): "כל זמן שאתם נזהרים בהם [באלמנה ויתום] ומרחמים עליהם, מדת הדין תתהפך לרחמים, שהרי מדה טובה מרובה ממדת הפורענות, ובוה תאריכו ימים אתם ובניכם, ולכם תהיה צדקה לפני השי"ת, שהרי פרי הצדקה אריכות ימים שנאמר (משלי י') וצדקה תציל ממות, וכתוב (שם י"ב) באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות, וגדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (שם כ"א) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח", ורבינו בחיי ז"ל האריך למאוד בזה בפתיחתו לפרשת ויחי עש"ב, ועיין לו גם בפתיחתו לפרשת כי תבוא וצדקה לכאן.

ומפורש בדברי קדשו ז"ל שמצות צדקה לא רק שמצילה מן המות, אלא גם "שפרי הצדקה אריכות ימים", ובס"ד הנני לכתוב כמה מקורות בדברות חז"ל לפתגמא דנא.

אמרו רז"ל במדרש בראשית רבה (ר"פ נ"ט ס"א): "ובאורח צדקה חיים, ואברהם זקן בא בימים, כתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, רבי מאיר אזל לממלא, ראה אותן כולן שחורי ראש, אמר להם ממשפחת בית עלי אתם דכתיב וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אמרו ליה רבי התפלל עלינו, אמר להם לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה, מה טעם עטרת תפארת שיבה, והיכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא, ממני אתה למד מאברהם שכתוב בו ושמו דרך ה' לעשות וצדקה ומשפט זכה לזקנה, ואברהם זקן בא בימים".

ועוד אמרו במדרש בראשית רבה (ס"פ נ"ח): "ואחרי כן קבר אברהם, הדא הוא דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וגו', רודף צדקה זה אברהם שנאמר ושמו דרך ה' לעשות צדקה, וחסד שגמל חסד לשרה, ימצא חיים - ושני חיי אברהם מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים" ע"ש.

ומבואר באר היטב שצדקה מאריכה ימים, ובמדרש תנא דבי אליהו זוטא (פרק א'): "ומנין שהצדקה מארכת ימיו ושנותיו של אדם, שנאמר כי היא חיך ואורך ימין".

ובמדרש הגדול דברים (ט"ו י' דף של"א): "גדולה צדקה שהיא מארכת ימיו של אדם, שנאמר אורך ימים בימינה, אמר רבי שמואל מצוה קלה שכתורה כתיב בה למען ייטב לך והארכת

ימים, והיא שלוח הקן, העושה צדקה על אחת כמה וכמה", ועיין שם באריכות במעלת הצדקה, ובמדרש הגדול (דברים ט"ז כ'): "רודף אחר הצדקה ואחר גמילות חסדים, ומה שכר אתה נוטל על כך - רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" ע"ש.

ועוד במדרש הגדול דברים (ספ"ו דף קמ"ו): "גדולה צדקה שמביאה את האדם לחיי העולם הזה, ולחיי העולם הבא, שנאמר וצדקה תהיה לנו, מה כאן צדקה תהיה לנו, אף לעתיד לבוא היא תהיה לנו", ועיין בספר תנופה חיים (פרשת שופטים אות כ').

ובמדרש משלי (פט"ז סל"א): "עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, אם ראית אדם שהוא מתעסק בתורה ובמעשים טובים ובגמילות חסדים, עתיד הוא לזכות לעטרת שיבה, לכך נאמר בדרך צדקה תמצא וכו', וכן ברוד ויהיה דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, וכתוב והמלך דוד זקן בא בימים, למדנו שאין הזקנה מצויה אלא בדרך צדקה שנאמר בדרך צדקה תמצא" עכ"ל. [ובמסכת דרך ארץ (פ"ג): "אהוב את הגמילות חסדים כדי שנצל ממלאך המות"].

ובספר ילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז י"ח) מנין לצדקה שמארכת ימיו של אדם שנאמר בשילוח הקן למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר לצדקה שהיא חמורה כתורה", וכתב בספר מעיל צדקה (סימן אלף ו"ס): "ומה שהביא שצדקה מאריכה ימים קל וחומר משילוח הקן, ולא הביא מהפסוק וצדקה תציל ממות, היינו דאי מהתם צדקה תציל ממות, הוה אמינא דמצילה מיתה משונה, או אפילו דמצילה ממייתה עצמה היינו שלא ימות קודם זמנו מהחיים שקצבו לו מהשמים, ולכן הביא משילוח הקן, ללמדך שאפילו קצבו לו שבעים שנה, אם עושה צדקה מוסיפים לו על השבעים שנה" עיין שם.

גם בספר זהר הקדוש ח"ג (דקנ"ד ע"א): "מאי וצדקתו עומדת לעד, עומדת עליה דבר נש לזמנא ליה קיומא וחיים, כמה דאיהו יהיב ליה [לענין] חיים ואתער לגביה חיין, הכי נמי יהבין ליה, ואינן תריין אלנין יהבין ליה קיימין עליה לשיובא ליה, ולאוספא ליה חיין". ומפורש להדיא דעל ידי מצות צדקה זוכה לאוספא ליה חיין, ועיין בדברי הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר צדקה לחיים (אות ר"ג) ע"ש.

ועוד בספר הזהר הקדוש ח"א (דר"ח ע"ב): "כל מאן דזן ומפרנס למאן דאיצטריך ליה, וכל שכן ביומי דכפנא, הא איתאחיד באילנא דחיי, וגרים ליה חיים לבנוי, והשתא אליהו אמר כל מאן דקיים נפשא בעלמא זכי ליה חיים, וזכי לאיתאחדא באילנא דחיי ע"ש. ופירש בספר מעיל צדקה (סימן תתי"ח): "כיוון שעל ידי שהוא מפרנס לעני גורם לו חיים, לכן מידה כנגד מידה זכי ליה חיים וזכי לאיתאחדא באילנא דחיי, וגם גורם חיים לבנוי שיאריכו ימים ולא ימותו בקצרות ימים".

ומצאתי בספר הזהר הקדוש ח"א (דק"ט ע"א): "כל בר נש דאיהו צר עינא לגבי מסכנא, יאות הוא דלא יתקיים בעלמא, ולא עוד אלא דלית ליה חיים לעלמא דאתי, וכל מאן דאיהו וותרן לגבי מסכנא, יאות הוא דיתקיים בעלמא, ויתקיים עלמא בגיניה, ואית ליה חיים, ואורכא דחיי לעלמא דאתי" ע"ש.

מיהו יש להבין היכן מצינו כן ד"צר עיין", לית ליה חיים לעלמא דאתי, דהיינו אינו קם בתחיית

המתים, ועיין בספר מעיל צדקה (סימן אלף תרס"ב), ובספר צדקה לחיים (מערכת ת' אות תשנ"ו - תשנ"ט) מה שכתבו בענין זה, ולא הזכירו דברי רז"ל בספר הזהר דלעיל וצ"ע.

ועבשיו נדפס ספרו של הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל צדקה חיים וראיתי לו שם (דש"טו ע"א), ועוד שם (ד"ת ע"א) ששם כבר זכר והביא דבר ספר הזהר הללו, וגם מצאתי לו בספרו תנופה חיים (פרשת וירא אות כ"ג) ועוד שם (תהלים אות ר"ד) שגם שם הביא דברי הזהר ע"ש, ולא ידעתי מדוע בספרו צדקה לחיים (מערכת ת' שם) לא הביאו, ועיין בחיבורי ישועות חיים (סימן ט') מה שהוספנו לכתוב בדברי ספר הזהר הללו ואכמ"ל. XX

ובתב הרב יד יוסף צרפתי (דף ק"כ) והובא בספר מעיל צדקה (סימן אלף תקנ"ב דפוס ישן): "מידה כנגד מידה כמו שהוא עושה הטוב עם העני - מטיבין לו, וגם מאריכים לו ימיו וצדקה תציל ממות, וכמו שהוא מחיה העני, נותנין לו חיים ומאריכים לו ימיו" עכ"ל, ובביאור הגר"א ז"ל לספר משלי (י"ב כ"ח): "באורח צדקה חיים, כמו שהוא מחיה את העני, כן נותנין ומוסיפין לו חיים, וכעובדא דבנימין הצדיק" עכ"ל.

ובן במעיל צדקה (סימן אלף תקנ"ו): "אמרו בתנא דבי אליהו (פרק כ"ט) אין העולם מתגדל אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני" עכ"ל. וראוי להבין כוונת אומרו העולם "מתגדל" דמה גידול יש לעולם עם הצדקה. ונראה כיון שהצדקה מאריכה ימיו של אדם, וגם גורם חיות לעני שיחיה ולא ימות כעובדא דבנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה ילדיה והוסיפו לו כ"ב שנה, הנה כיון שהצדקה גורם לאדם שיחיה, אזי הוא פרה ורבה והעולם מתגדל ומתרבה" עכ"ל.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר צדקה לחיים (סימן קצ"ו): "על ידי צדקה זוכה לזקנה בימיו ושנותיו, והחידוש הוא דגופו וצורתו יהיה בחור, והוא כהקב"ה דאית ביה כזקן ובחור [עיין מדרש פסיקתא רבתי (פכ"א ס"ה)] עיין מעיל צדקה (סימן תקל"ו), ועיין מה שכתב בזה בספר שמו אברהם" עיין שם.

הארבתי בכל זה להראות שמצות צדקה כוחה גדול להאריך ימים ושיוסיפו לו שנות חיים, כי ראיתי לגאון המובהק רבי יהודה אדל ז"ל בעל אפיקי יהודה, ומי נפתוח, שבספרו היקר איי הים בבא בתרא (ד' ב' דצ"ו ע"א) כה כתב: "השכמת בית הכנסת יש בה בחינה נוספת על הצדקה, כי שוקדי דלתות בית הכנסת יוסיפו שנות חיים, ואף כי גם בצדקה נאמר וצדקה תציל ממות, כבר אמרו רז"ל שהכוונה ממיתה משונה, רצו לומר בזה **שלא ימות בעליו בלא עתו, אולם תוספת חיים - לא מצאנוהו שגיא כה יוסיף אומץ**, לא כן חיבת הקודש של בית כנסת" עכ"ל, והובא בחידושי הגאונים שעל ספר עין יעקב בבא בתרא (ד' ב' דמ"ד ע"א בדה"ס) ע"ש.

ומבואר באר היטב בדבריו ז"ל שמצות צדקה רק אגוני מגינה **שלא ימות שלא בעתו**, אבל לא מצאנו שבכח מצות צדקה **להוסיף חיים**, וכמפורש בדבריו ז"ל, ותמה אני על עצמי כי לפי מה שהבאתי מדברות חז"ל בכמה מקומות מבואר איפכא, שאכן צדקה מאריכה ימים ומוסיפה ממש שנות חיים וכנ"ל, וצ"ע.ג.

ורבינו חיים ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה (ח"ב שער ז' דף ע"ד) כתב: "הצדקה גורמת לאדם חיים, כמעשה דבנימין הצדיק (בבא בתרא י"א רע"א)" עכ"ל.

ובעניותי לא ידעתי מדוע מהרח"ו ז"ל הביא כן מההיא דבנימין הצדיק, ולא מכל מה שהבאנו מדברות רז"ל המפורשים שצדקה מאריכה ימים ונותנת חיים, ובפרט דלכאורה מההיא עובדא דבנימין הצדיק אין ראייה שצדקה מאריכה ימים, כי יש לומר שזה שהאריכו ימיו לאו מחמת נתינת הצדקה, אלא מחמת שהחיה אותם, וכמו שאמרה אותה אשה: "רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בנים מתים", שהיו ממש מתים ברעב דשנת הבצורת, אבל צדקה גרידא שאין מחיה בה ממש מנא לן, ומה גם שיש לומר שבנימין הצדיק עשה צדקה עם הרבה נפשות, אשה ושבעה בניה, אבל מה ראייה לצדקה בעלמא, אבל מדברות חז"ל במדרש תנא דבי אליהו ושאר מקומות שהבאנו, יש ראייה גמורה שכל צדקה שתהיה מאריכה ימים ומוסיפה שנות חיים ודוק.

ובתב הגאון המובהק מלבי"ם ז"ל בספרו ארץ חמדה (בליקוטים בסוף הספר דפ"ה רע"ג): "הזקנה לפעמים רעה, אם נעשה חלש ואיבד ממנו ומוטל על אחרים, או בניו וקרוביו מתים בחייו, נמצא לפעמים תהיה הזקנה לתשלום עונש, אמנם מי שזוכה לזקנה בזכות מצוה, כמו למשל מי שמקיים מצוות צדקה שמאריכה ימים, ועל ידי זה זוכה לזקנה, זה לא יירא רע, כיון שבאה הזקנה לשכר לא להיפך, וזהו שאמר שלמה (משלי ט"ז) עטרת תפארת שיבה, [אימתין], אם בדרך צדקה תמצא", ודפח"ת.

וטעמא דמילתא שצדקה מאריכה ימים, יש להסביר לפי דרכינו בחיבורי וחי יעקב ח"א (סימן ו' וסימן ל"ו), ובאריכות בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן מד"), שכל שיש דיבוק בשכינה וזכה להיות משכן לשכינה, זוכה לחיים, יש לומר כן גם במצות צדקה, שהרי חז"ל במקומות רבים אמרו שעל ידי צדקה זוכה לשכינה, כאומרם להדיא במסכת בבא בתרא (י"א), והאורך בזה ללא צורך, ואביא רק מאמר אחד שבו מודגש הדבר מאד, מדרש תהלים (מזמור י"ז ס"ד): "מה ראה דוד המלך ע"ה לפרש כחה של צדקה בלבד, ללמדך שאפילו רשעים שאין בידם אלא זכות צדקה בלבד, זוכין בה ומקבלים פני שכינה" ע"ש ודוק היטב.

ובמדרש זוטא לשיר השירים (פרק א') האריכו חז"ל טובא בכחה של צדקה ואמרו: "הדורון של הקב"ה - צדקה, הנותן צדקה אפילו היתה בידו עבירה ונחתם דינו לאבד, יכול להיות מקבל פני שכינה בכל יום, והקב"ה אומר למלאך של פורענות אל תגע בו", ועיין גם במדרש אגדת בראשית (פרק ל"ה ס"א) ע"ש, ובליקוט שמעוני (מלכים ב' פרק י"ג): "היה עושה צדקה בכל יום ובזכות זה שרתה עליו שכינה", ובמדרש תנא דבי אליהו (פרק י') מי שעושה צדקה אומר הקב"ה מי פדה אותי ואת שכינתי העושה צדקה ע"ש, ועיין בספר חסידים השלם (סימן תת"פ דפוס ברלין, ובדפוס הרגיל סימן שכ"א): "הנותן צדקה יזכה לראות פני שכינה", ועיין שם שהאריך להביא ראיות מתורה נביאים וכתובים ע"ש, ובספר ראשית חכמה (שער היראה פט"ו אות ס"ז): "אמר שלמה ומכבדו חונן אביון, והטעם כי העניינים והאביונים הם מאנין תבירין דילה והשכינה דרה בהם, ולכן המכבד בממונו לעניים מכבד לשכינה" ע"ש.

והיינו טעמא נמי דגמילות חסדים מאריכה ימים, וכבר אמרו חז"ל במדרש זוטא לשיר השירים (פרק א'): "צדקה וגמילות חסדים גורמת שתשרה שכינה ביניהם" ע"ש, ובמדרש הגדול

דברים (ז' י"ב סוף דף קנ"ח): "חסד שעשו ישראל הוא גורם להם להם להדבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אליהם חיים כולכם היום", ודוק.

ועוד יש לומר כי כך מידת האל ב"ה לתת לאיש כמפעליו ומידה כנגד מידה, ואחר שנותן צדקה מחיה נפשות, בדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו, ועיין היטב במדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן ט"ו) ע"ש.

ומצאתי במדרש תנא דבי אליהו (פרק י'): "ואין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת הצדקה בלבד", ופירש במאורי אש (שם אות ה'): "אף שכמה מצוות יש שהם מסוגלות לפדות ממיתה, עם כל זה הצדקה גדולה מכולם, כי היא מידה במידה על ידי שהוא מחיה בה אחרים זוכה גם הוא לחיים, כי כל המרחם ירוחם". והיינו כדכתיבנא בס"ד. [והשוה לשון המדרש הנ"ל "ואין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת הצדקה בלבד", עם המובא בספר מעיל צדקה (סימן אלף תש"ן) "הצדקה היא מלאך המות של מלאך המות", ועיין בספר צדקה לחיים (סימן שט"ו דף ק"ה) ודוק היטב].

ותו יש לומר אחר דקיימא לן אין מיתה בלא חטא ואין הערוד ממית אלא החטא ממית, וגם קיימא לן שצדקה מכפרת אפילו על הזדונות, וכאומרם במדרש דברים רבה (פ"ה ס"ג) "זה שאמר הכתוב עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, הקרבנות אין מכפרים אלא לשוגג, והצדקה והדינים מכפרים בין לשוגג בין למזיד" ע"ש, ועיין בזה בארוכה בחיבורי מנוחת שלום חי"ב (סימן ט"ז), ועיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן מ"א), ובחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ז אות מ"ד) ובקונטרס דילן אמרי חיים שבסוף ספר צדקה לחיים (דף ש"ח), אם כן הרגיל בצדקה יחיה ויאריך ימים. [והיינו טעמא נמי דתשובה מאריכה ימים עיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן כ"א) ע"ש].

ויש להוסיף בה דברים, שהרי העוונות גורמים סילוק השכינה, עיין בכל המובא בספר אמרי שמאי (כרך ב' תהלים דף נ"ב), ואחר שצדקה מכפרת על העוונות כנ"ל, ואין סילוק שכינה, אלא שוב שורה שכינה, בדין הוא שיטול שכרו שנות חיים ויאריך ימים וכנ"ל ודוק.

ג. בענין אם צדקה תציל ממות בנותן בשעת מיתה

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון בך אחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיק האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

ובספר מעיל צדקה (סימן אלף תרמ"ו) הביא דברי הגאון מארם צובא הוא רבי חיים הכהן ז"ל תלמיד מהרח"ו ז"ל, שבספרו מקור חיים (חלק טור פטדה דף מ"ג) כה כתב: "תנן ספק חשיכה אין מעשרין את הודאי, ספק חשכה היינו האדם בזמן שהחשיך שמשו וחשכה לו והוא בין השמשות אצלו, אין מעשרין הודאי אמרו ז"ל עשר בשביל שתתעשר, וראוי לדעת כי כל התועלת של המעשר הזה בין לענין להציל ממותה משונה בין להציל מדין גיהנם צריך לתת

מנכסיו כל זמן שהוא בריא, אבל בין השמשות שלו אין מעשרין את הודאי, אף על גב כי הצדקה מועילה להציל משני הדברים הללו [מיתה משונה ודין גיהנם] אך לא בזמן בין השמשות" עכ"ל.

ויש להבין וצריך טעם מדוע צדקה הניתנת "בין השמשות" של האדם לא תציל ממות ומדין גיהנם, ומאי שנא ממה שלימדנו הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ב ה"א): "אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו, כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושב העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו", ו"יום" המיתה לאו דוקא, אלא הכוונה אפילו בשעת מיתה ממש, וכמפורש בדברי הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה בראשית (י"א ל"ב), ובספר דרשות רבינו יונה גירונדי על התורה (פרשת כי תבוא), וכן ראיתי שכתב להדיא בספר מדרש שמואל על אבות (פ"א מ"ז): "שאיין לך דבר עומד בפני התשובה, וזהו שכתוב וחוסה במותו צדיק, כלומר מי שהוא חוסה בו יתברך ושב אל אלהיו אפילו במותו בשעת מיתתו ממש, דהיינו שעת דכדוכה של נפש זה בודאי צדיק מיתקרי, ומעשה דרבי אליעזר בן דורדיא יוכיח", ועוד לו שם (פ"ב מ"ב): "אפילו הרבה לחטוא ולהרשיע, סליחת אלהים רבה וגדולה, וישב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש, ואפילו אם הוא גוסס אם ישוב בתשובה הקב"ה מקבל אותו" עכ"ל, ומינה נמי למצות צדקה דמאי שנא.

ומצאתי בביאור הגר"א לספר משלי (י"א ד') שכה כתוב שם: "לא יועיל הון ביום עברה, וצדקה תציל ממות, כלומר ביום המיתה כאשר הוא נידון אחר מיתתו שאז דיינין לו, וצדקה תציל ממות הוא הגיהנם שהוא נקרא מות, ומה שאמר לעיל לא יועילו אוצרות רשע הוא קודם המיתה שאז מדיינין אם יחיה ואם ימות, וצדקה תציל ממות הוא מות עצמה, וכאן קאי הכל על אחר המיתה, ולכן לעיל אמר לא יועילו אוצרות רשע", אבל אם לא יהיה אוצרות רשע, אלא נותן צדקה מממונו יועילו ומציל אותו אפילו ממות, וכאן אומר סתם לא יועיל הון ביום עברה, שאחר המיתה אינו מועיל לו אפילו הממון שאינו של רשע, רק אם עשה צדקה זה תציל מגיהנם וכו' וכו', והיינו שביום עברה אינו מועיל לו כלום כאשר משפטו להיותו בגיהנם, אך הצדקה שכבר עשה בחייו המה מצילין אותו אפילו ממשפט המות" עש"ב.

ומתבאר דלאחר מיתה לא תועיל צדקה, אבל כל עוד שהוא בחיים ואפילו "בין השמשות" דיליה ונתן צדקה ממון שלו הכשר, ולא מאוצרות רשע - צדקה תציל ממות אפילו מהמיתה וכל שכן מגיהנם ודוק.

בתובות (ס"ז ב'): "כי קא ניחא נפשיה [דמר עוקבא] אמר איתו לי חושבנאי דצדקה, אשכח דהוה כתיב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי. אמר זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא. קם בזבויה לפלגיה ממוניה. היכי עבד הכי והאמר רבי אילעאי באושא התקיננו המבזבו אל יבזבו יותר מחומש. הני מילי מחיים שמא ירד מנכסיו, אבל לאחר מיתה לית לן בה".

הרי שמר עוקבא היה כבר בשעת מיתה, ונתן סכום עצום לצדקה, ואם כדברי הנ"ל מה תועיל נתינת צדקה אז "בין השמשות עם חשיכה".

וצריך לחלק ולומר דנתינת צדקה "בין השמשות" של האדם אין בכוחה להציל מן המות ומן הגיהנם, אבל מר עוקבא שבחיים חיותו נכנס כבר לכבשן האש כמפורש שם, ובודאי לא

היה צריך לנתינת צדקה להנצל מהגיהנם, דמה לחכמי ישראל שם, וקל וחומר ממושעי ישראל (חגיגה כ"ו א'), ועיין נפש החיים (ש"ד פ"ז), ונתינת הצדקה שלו קודם סילוקו לחיי עד לא היתה להנצל מהגיהנם, אלא כדי להרבות בזכויות ובקנין הנצח כאומרו זוודאי קלילי, וזה אכן מועיל אפילו כשנותן "בין השמשות" דיליה ודוק.

* * *

בתובות (ס"ו ב'): "כי קא נחא נפשיה [דמר עוקבא] אמר אייתו לי חושבנאי דצדקה, אשכח דהוה כתיב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי. אמר זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא. קם בזביה לפלגיה ממוניה. היכי עבד הכי והאמר רבי אילעאי באושא התקיננו המבזבו אל יבזבו יותר מחומש. הני מילי מחיים שמא ירד מנכסיו, אבל לאחר מיתה לית לן בה".

וזו לשון הרב המאירי ז"ל שם: "אף על פי שאמרו המבזבו אל יבזבו יותר מחומש, דוקא בחייו שמא ירד מנכסיו, אבל בשעת מיתה ראוי לאדם לבזבו כפי מה שיראה לו בריבוי נכסיו ומיעוט יורשיו, וכפי מה שיראה לו שחיסר בחייו ממה שהיה ראוי לעשות, דרך הערה אמרו באחד מגדוליהם שחשב בשעת מותו מה שנתן צדקה בחייו, ואף על פי שהיה עולה לחשבון גדול מצא בעצמו דכרבעי ליה לא עבד אמר זוודין קלילין ואורחא רחיקא והקדיש לעניים חצי ממונו" ודוק היטב בדבריו.

ובהנהות הגאון יעב"ץ ז"ל שם גבי עובדא דמר עוקבא כתב: "ושמע מינה בכהאי גוונא לית ביה משום איעבורא אחסנתא", ויש להעיר דלא זכר דברי רבינו הלבוש יו"ד (סימן רמ"ט) שכתב: "בשעת מותו יכול האדם ליתן צדקה כל מה שירצה ואין צריך לחוש ליורשין", הרי מפורש כן.

אבל אני מצאתי בשיטה מקובצת מסכת כתובות (ג' א'): "כתבו תלמידי הרב רבינו יונה ז"ל המבזבו אל יבזבו וכו' פירוש אל יבזבו לצדקה יותר מחומש בבת אחת ואחר כך יעשה צדקה כפי השגת ידו והני מילי מחיים אבל בשעת מיתה יכול לבזבו ולעשות כרצונו, כדחזינן בעובדא דמר עוקבא שעשה צדקות הרבה בחייו ובשעת פטירתו מנה הכל ואמר זוודין קלילין ואורחא רחיקא מני ובזבזינהו לכולהו נכסי. ואפילו בשעת מיתה נראין הדברים שאף על פי שיכול לבזבו יותר מחומש, מכל מקום אין לו לבזבו הכל לגמרי אלא שיניח קצת ליורשיו ע"כ", והשוה לדברי הרב המאירי ז"ל במה שכתב "במיעוט יורשיו", ודוק היטב.

איברא דתמה אני על עצמי ונעלם ממני מהיכן תלמידי רבינו יונה, והגאון יעב"ץ ז"ל שמר עוקבא בזבו כל נכסיו בשעת מיתה, והרי בתלמוד לא כתוב אלא שבזבו "פלגא דממוניה", וכן הוא בדברי הרב המאירי דלעיל וצ"ב. [ודוחק לומר דלא גרסו תיבת "פלגא" ורק גרסו "קם בזביה לממוניה", ועיין בספר דקדוקי סופרים השלם לכתובות שם (דף קכ"ט)].

וגירסת השאלתות (ס"ו ס"ב ס"ד) שמר עוקבא בזבו תלתא ממוניה, או עד תלתא ממוניה, והגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בשאלת שלום שם (אות ע"ט) האריך בזה, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר דברי רבינו הלבוש שהבאתי לעיל, ועיין גם לנצי"ב ז"ל בהעמק שאילה שם.

ושם בשאלת שלום (דף תכ"ג) הביא שבבאר היטב כתב שבספר שארית יוסף (דף ע"ז) כתב שרק עד פלגא דממוניה מותר ע"ש.

וספר באר היטב על שלחן ערוך ממהרי"ט מטיקטין ז"ל אין לי לראות גוף דבריו, אבל בספר שארית יוסף לרבי יוסף כ"ץ ז"ל, הרבה חפשתי ולא מצאתי, עד שראיתי שבספר שארית יהודה למהר"י טאייטאצק ז"ל דף ע"ז כתוב כן, ואולי בבאר היטב כתוב ש"י, והכוונה שארית יהודה, והגאון שאלת שלום פתר שארית יוסף, וצ"ב.

ועכשיו ראיתי מה שכתב בזה הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף יו"ד (סימן רמ"ט (אות ט"ו) ומהתימה שלא הזכיר דברי השאלות בשני המקומות הנ"ל, וגם לא הזכיר דברי הרב הלבוש, ושם ראיתי שעמד בדברי רבינו יונה וכתב שגירסה אחרת היתה לו, וצ"ב, ועיין בספר יפה ללב ח"ג יו"ד שם (אות ט"ו) שהאריך, וכאן כתבתי רק ראשי פרקים למזכרת ועוד יתבאר בעזה"י.

ד. בענין צורת נתינת הצדקה לעני

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיק האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

ויקרא רבה 99 (פ"ד ס"ג): "ועניים מרודים תביא בית, אלו בעלי בתים שירדו מכבודם ומנכסיהם, מי גרם להם שיהיו עניים על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים, לכך נאמר ועניים מרודים תביא בית, וכו' וכו'".

וראיתי בספר מעיל צדקה (סימן אלף תט"ז) שכה כתב: "אומרם לפי שלא פשטו ידיהם לעניים יש להבין מהו לשון "פשוט לעניים", הוה ליה למימר לפי שלא נתנו לעניים.

אמנם יובן בדברי רז"ל שצריך הנותן צדקה לעני שישים הפרוטה בכפו ופשוט ידו העני ויקחנה משם, כדי שיראה לרואים כאילו העני נותן לבעל הבית, ועל ידי כך אין העני מתבייש, ולרמוז לזה אמרו על שלא פשטו ידיהם לעניים, לומר אף על פי שנתנו לעניים כיון שלא היתה הנתינה דרך פשוט שלא יתביישו העניים לכן יורדים מנכסיהם בעון שביישו העניים".

והנה דבר זה שצריך לתת צדקה לעני בסגנון זה שהנותן יפשוט כפו עם הכסף, והעני יושיט ידו ויטול הכסף מתוך ידו הפשוטה של הנותן, כדי שהרואים יחשבו שהעני הוא הנותן לידו של נותן הצדקה ותחסך לו הבושה - הוא יסוד מוסד בדברי הרב בעל מעיל צדקה ז"ל כמפורש בדבריו שם בהרבה מקומות, עיין לדוגמא שם (סימן תתצ"א, וסימן תתקפ"ו, וסימן אלף ת, וסימן אלף תקי"ב, וסימן אלף תקי"ח, וסימן אלף תקנ"ז), וכמו שציין זאת הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו צדקה לחיים (סימן תנ"ב), ועוד עיין במעיל צדקה שם (סימן תתקס"ה, ואלף תשט"ו) ועוד. [אך מה שכתב לעיל שכן אמרו רז"ל אם כונתו לרבותינו חכמי התלמודים והמדרשים ע"ה - הנה נעלם ממני היכן אמרו כן, וצ"ע, ועיין ברכות (נ"ה ב)].

ועם שאיני כדאי הרבה יש לי לעיין בדברים הללו, חדא שבדברי המדרש כתוב דבר נוסף שגרם להם לרדת מנכסיהם וכבודם והוא "שלא עשו רצון אביהם שבשמים", ולא רק שלא פשטו ידם לעניים, וצ"ב.

ותו אי הכי כל רבותינו הפוסקים היו צריכים לזהיר ולצוות בכל תוקף על פתגמא דנא שכל שאין נותן הצדקה באופן שפושט יד לעני כנ"ל, מסכן עצמו להיות עני ולרדת מכבודו, ומה זו שתיקה, ואין צריך לומר שלפי פשט דברי רבינו האר"י ז"ל נותן הצדקה צריך בדוקא לתת לתוך יד העני, ולא שהוא יפשוט ידו והעני יקח ממנו, עיין בספר בן איש חי (פרשת מקץ אות י"ג), ובספרו בן יהודע שבת (קנ"ו ב'), וצ"ב.

ובבר ראיתי שהרגיש בזה בצדקה לחיים שם: "לפי מה שכתב רבינו האר"י (שער הליקוטים פרשת ראה) באופן נתינת הצדקה איננו שוה עם המצאה זו שלא יתבייש העני, וצריך לומר דהא והא משכחת לקיים שניהם ויש לחלק בין עני חשוב וצנוע, לעני המחזר על הפתחים" עיין שם. [ותירוצו לא הבנתי כי לפי הטעם שכתב רבינו האר"י ז"ל, אין חילוק בסוג העני וצ"ב].

ותו בעניותי אומר אני שאף לפי דרכו ז"ל אינו מסתבר שבעבור חסידות זו ודקדוק זה שלא פשטו ידיהם בסגנון הנ"ל, יענשו הבעלי בתים בעונש חמור כזה, שירדו מנכסיהם ומכבודם, והרי גדולה מזו לימדנו הוא ז"ל במעיל צדקה שם (סימן אלף רצ"ג) הצדקה באיזה אופן שתהיה - צדקה תחשב לו, ואפילו מי שנתכוין בידיים לתת צדקה לעני על מנת לביישו, יקבל עונש על שבייש לעני, ואחר כך יקבל שכר על מה שההנה לעני ע"ש.

ושם בספר מעיל צדקה (סימן אלף ת"כ) הביא דברי הרב חסד לאברהם שאפילו צדקה הניתנת דרך יוהרא או בדרך בושה, יש בה כח להציל ממיתה משונה ואפילו ממיתה בידי שמים, והוסיף: "ואף על פי שהיוהרא מאוסה לפני כל בר דעת, וכל שכן לפני הקב"ה שמואס במי שיש לו יוהרא, עם כל זה כיון שמידתו יתברך לשלם לאדם מידה כנגד מידה, אם זה נתן הצדקה אפילו דרך יוהרא או דרך ביוש לעני, נתקיים דברו יתברך שציוה להחיות נפש העני, אם כן מוכרח הוא ית"ש להחיותו ממיתה משונה ואפילו מיתה עצמה, מידה כנגד מידה, ואחר כך יקבל ענשו על מה שנתן הצדקה דרך יוהרא, אמנם מה שעשה דרך יוהרא אין בזה למנוע ממנו חיים, כאשר הוא החיה העני מידה כנגד מידה" ע"ש.

ובזאת כתב שם במעיל צדקה (סימן אלף רצ"ג) שהנותן צדקה לעני ומכוין לבייש לעני או להתפאר - צדקה תחשב לו, ויקבל עליה שכר, אחר קבלת עונשו, ועוד מצאתי שם בספר מעיל צדקה (סימן תשנ"ו) שחזר והביא דברי החסד לאברהם דלעיל, וכתב מדעתו הרחבה לחלק בסוגי הצדקה: "הנותן צדקה לעני המצטער ברעב אף על פי שגיע ביוש לעני עם כל זה יש בכח אותה צדקה להצילו ממיתה משונה, על שהציל לעני שלא ימות ברעב שהיא מיתה משונה, אך כיון שהגיע לעני ביוש אין בכחה להצילו בדינה של גיהנם" ע"ש.

הרי שהוא ז"ל לימדנו שהנותן צדקה לעני ואפילו על מנת להתייחר או לבייש קיים מצות צדקה, ומצילתו אפילו ממיתה משונה וכל שכן ממיתה עצמה, ולכן בעניי אין מסתבר לי שנתנת צדקה בלא שפשט ידו לעני תגרום לו לעניות ושירד מכבודו ודוק.

ושם בספר מעיל צדקה באותו מקום (סימן אלף תט"ז) כתב להסביר באופנים נוספים ענין זה של פשטו ידיהם לעניים וכן עוד לו שם (סימן תקס"ד וסימן אלף תשט"ו) מה שכתב עוד בביאור מאמר זה ודוק.

ואקבע כאן עוד מה שכתב בענין זה בספר מעיל צדקה (סימן אלף תר"ג): "כל צדקה שהיא בפרהסיא אין בה כי להציל האדם מדינה של גהינם, כיון שנתבייש מי שקבלה ונשפך דמו בקרבו ונחלה, ואולי והלואי יספיק מה שנתן לו להחזירו כמקודם שקבלה, ונמצא שהוא כאילו לא נתן לו כלום, וכיון שלא נתן לו כלום במה יזכה להנצל מן הגהינם, וכל זה דוקא לעני בן טובים המתבייש לקבל בפרהסיא, אבל בעני המחזר על הפתחים לא שייך כל זה, דכיון דדש בזה אינו מתבייש ודוק", ודבר זה הוא מילתא דמסתבר ודוק.

והמעייין יראה שכאן כתב שצדקה שהיא בפרהסיא שגורמת בושה לעני אין לה תורת צדקה וכאילו לא נתן לו כלום ואין בכוחה להציל מן הגהינם, וזה סותר למה שהבאתי לעיל בשמו כמו שיראה המעיין, וכבר התבוננתי וראיתי שמצויות סתירות במעיל צדקה בעניני מצות צדקה, ועיין בחיבורי הנכחי (בסימן הקודם) ודוק.

ה. בענין אם צדקה מכפרת ומצילה בלא תשובה

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון בך מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

ובתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש (מורה באצבע סימן א' אות י"ג): "מאד יזהר בצדקה, כי היא העולה במקום קרבן בזמן הזה, ומכפרת גם על המזיד, ומצלת מן המות, ומתברך בכמה ברכות, כמבואר בכתובים ובדברי רז"ל".

ובן בספרו מדבר קדמות (מערכת צ' אות ח') כתב החיד"א ז"ל: "צדקה. אמרו רז"ל שהצדקה במקום קרבן, ומכפרת על המזיד, ומצלת ממתה, ומארכת ימים, ומהפכת מדת הדין למדת רחמים, ואין עבירה מכבה אותה כשאר מצוות, ומצות הצדקה מאירה לאדם בכל השבוע כסוד וצדקתו עומדת לעד, ומקרבת הגאולת. וכל זה מפורש בדברות רז"ל בתלמודים ובמדרשים, וכתבי האר"י זצ"ל. מלבד מעלות הכתובות בתורה ובנביאים ובכתובים, ושאר מאמרי רז"ל, וכהנה וכהנה". וכזאת כתב גם בספרו ברכי יוסף י"ד (סימן רמ"ז אות ה'), ובשאר חיבוריו במקומות הרבה ציינתים בס"ד בחיבורי מנוחת שלום חיי"ב דלקמיה עש"ב.

ומבואר באר היטב שהצדקה מכפרת על עונות הנפש החוטאת ואפילו אם נכשל במזיד, ומקור הדברים במדרש דברים רבה (פ"ה ס"ג): "זה שאמר הכתוב עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, הקרבנות אין מכפרים אלא לשוגג, והצדקה והדינים מכפרים בין לשוגג בין למזיד" ע"ש, ועיין בזה בארוכה בחיבורי מנוחת שלום חיי"ב (סימן ס"ז), ועיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א

(סימן מ"א), ובחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ז אות מ"ד) ובקונטרסי "אמרי חיים" שבסוף ספר צדקה לחיים (דף ש"ח), ע"ש. [ועיין בחיבורי הנכחי (סימן ##)].

ובהיותי בזה ראיתי בספר מעיל צדקה (סימן ת"צ): "אם עבר עבירה שגורמת קיצור שנים, ונחלה ונפל למשכב, אם עשה צדקה כוחה לבטל ממנו קיצור השנים שנתחייב על אותה עבירה, ועל מיתה זו נאמר וצדקה תציל ממות אפילו ממיתה מסיבת עבירה, **ואף על פי שלא עשה תשובה**, כי כיון שזכה במצות צדקה, יש בה כח לכבות העבירה וכמאן דליתא דמיא".

וכיוצא בזה כתב שם (ס"ס תקצ"ד): "ראה כמה גדולה וחשובה הצדקה לפני השי"ת, אדם שחייב ראשו למלך על חטא שחטא לו, אף על פי שיפייסהו בכל הון שבעולם אינו מתפייס וכו', אבל הקב"ה אינו כן אלא אף שחייב מיתה על שחטא לפניו יכול להסיר המיתה על ידי חצי ככר לעני, וכמו שאמר ומה אעשה שאלהי היהודים מתפייס בחצי ככר, מה שאין כן על ידי תשובה, צריך לעשות דברים קשים לגופו כמו תענית וכיו"ב, אך על ידי תת לחם לעני מתכפר לו וניצל ממות, ראה נא כח הצדקה כמה הוא" ע"ש.

ומבואר בדבריו שמצות צדקה גרידא, **אף על פי שלא עשה תשובה**, תצילו מלמות בקיצור ימים, וכן משמע בדבריו במעיל צדקה שם (סימן תתשנ"ב אות מ"ב), ועוד שם (סימן אלף רע"א) עיין שם היטב.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו צדקה לחיים (סימן תשמ"ה) ציין לעיין בספר מעיל צדקה (סימן תע"ה) דהצדקה צריכה עם התשובה ע"ש.

ועיינתי בדברי הרב מעיל צדקה שם סימן תע"ה, וכעת לא ראיתי מפורש כן במעיל צדקה שם שצדקה צריכה לתשובה ע"ש, וגם יש מהתימה שלא הזכיר כל דברי הרב מעיל צדקה שהזכרתי והבאתי כאן, שכתב איפכא שצדקה מצילה ממות גם בלא תשובה, וכנ"ל וצ"ע.

ומריש אמינא שלכאורה יש להביא ראיה לדבריו שגם אם לא עשה תשובה צדקה מכפרת, שהרי דניאל איש חמודות אמר לו לאותו צורך רשע ואכזר נבוכדנצר: "וחטאך בצדקה פרוק ופשעיך במחייך עניין" (דניאל ד' כ"ד), ואנן קיימא לן דגוי אינו בר תשובה ואינו שייך בעשיית תשובה, וכמאמרם ז"ל במדרש תנחומא (פרשת האזינו ס"ד): "עשה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל - תלמוד לומר ישא ה' פניו אליך, ולא לאומות העולם", והארכתי בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) ע"ש, ואם כן איך הצדקה כפרה והועילה לו לנבוכדנצר הרשע, והוא לא בר תשובה, ובעל כרחיך כנ"ל, דהצדקה מעוצם מעלתה ותוקף ועוזו כוחה מכפרת אף בלא תשובה ודוק. [ועיין בבא בתרא (ד' א', ושם "ב' ודוק)].

אבל הדבר חידוש גדול שצדקה גרידא מכפרת אף בלא תשובה, ואדרבה החסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (ש"א אות מ"ז) כה לימדנו: "העיקר השבעה עשר לרדוף פעולת החסד והאמת, כענין שנאמר בחסד ואמת יופר עון וביראת ה' סור מרע.

ועתה התבונן בסוד המקרא הזה. כי האמנם אם החוטא לא שב אל ה', לא יתכפר עונו בפועל **החסד**, כמו שנאמר אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, ופירשו רבותינו לא יקח שוחד

מצוה, למחול ולהעביר על העונות. ועוד אמרו כל האומר הקב"ה ותן הוא יותרו חייו, אבל מאריך אפים, ואם לא ישמעו, ימד פעולתם אל חיקם.

אכן זה שאמר שלמה "בחסד ואמת יכופר עון" - על בעל התשובה דיבר, כי יש עבירות שהתשובה ויום הכפורים תולים ויסורים ממרקים, והנה החסד יגן בעד החוטא וישמור עליו מן היסורים, בשגם הצל יציל מן המות, כמו שכתוב וצדקה תציל ממות" עכ"ל.

וזו לשון החסיד רבינו יונה ז"ל בביאורו לספר משלי (ט"ו ו): "בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה' סור מרע, **אין כפרת עון בלתי תשובה**, והנה גם אחרי שובו מרעתו צריך לשית עצות בנפשו שיתכפר עונו כפרה שלמה, ואם אמנם כל תשובה מועלת להציל מאבדן הנפש, אך לפי דרכי התשובה יתרצה הבורא יתברך לקרבו, ולתת חלק לנפשו בנעימים בעולם הבא ולמחות פשעיו, ונקה האיש מעון כאלו לא חטא מיום הולדו, ונשאו צדקותיו בידו, ושכר מדותיו אתו, ויש תשובה תעדיף שכר מלבד מה שתמחה העון".

הרי לנו מפורש בדברי החסיד רבינו יונה ז"ל שהצדקה מצילה מן המות רק עם התשובה, ובלא זה לא יקח שוחד כתיב, וצ"ב, ועוד יש להתיישב בדברי הרב מעיל צדקה (סימן תל"א וסימן אלף תקנ"ב), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו צדקה לחיים (מערכת ת' אות תשמ"ח) ובכל המצויין שם ודוק היטב.

ועורני השי"ת ומצאתי עוד דברים מפורשים שצדקה בלא תשובה לא מהני, והם דברות גאוני בתראי, הראשון הכהן הגדול מאחיו רבי רפאל הכהן זצ"ל מאה"ו בספרו הקדוש מרפא לשון (עמוד יום הדין דש"ו ע"ב): "מה שכתב הרמב"ם שמדרכי התשובה שיעשה צדקה כפי כוחו, היינו אחר שהתחרט על העבר ועזב את חטאיו, כי אם אינו עוזב את חטאיו מה תועיל לו הצדקה, ואם אמרו ז"ל בסוכה (מ"ט ב') גדולה צדקה מכל הקרבנות ע"ש, הלא גם בקרבן צריך לעשות תשובה, ואם אינו עושה תשובה נקרא זבח רשעים תועבה, וגם כל המצוות שאדם עושה בעודו רשע הוא נותן כח בס"א רח"ל, ובפרט עון לשון הרע אם לא שב מחטאיו אז כל המצוות והצדקות שעושה אחרים יורשים אותו בחייו, הם אותם שסיפר בגנותם, ולכן בתחילה צריך לשוב בתשובה, ואחר כך יעשה צדקה, ותקובל הצדקה שעשה לפניו יתברך" והדברים מפורשים.

וגם דודי זקיני הגאון ראש הגולה רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע ברכות (כ"ה ב') בעובדא דרבן יוחנן בן זכאי שכתב: "מה שאמר איני יכול לפייסו בדברים, היינו תפילה, ולשחדו בממון, היינו צדקה, כי תפילה וצדקה לא מהני לחודייהו בלא תשובה" עכ"ל, והרי הוא כמבואר.

ועוד מצאתי לאדמו"ר הגה"צ מהרי"ט מסטאמר ז"ל בספר דברי יואל לראש השנה (דף קל"ג) שכתב: "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה [פיוט נתנה תוקף], יש לדקדק מה שפירט צדקה באחרונה. אמנם יבואר דהנה בעוונות הרבים נמצאים כמה בני אדם שעוברים על כל התורה כולה, וכדי לחפות על מעשיהם, נותנים צדקה, וסוברים שבזה תהיה להם כפרה על כל עוונותיהם.

אמנם לא באלה חפץ השי"ת, ולזה אמר הפייט שרק צדקה כזו שמקדימין אליה תשובה היא מעבירה את הגזירה, ולא להיפך אם נותנים הצדקה לחפות על התועבות, ועל זה אמר

הפסוק זבח רשעים תועבה, ולזה הקדים הפייט תשובה ותפילה קודם הצדקה "עכ"ל, ודפח"ח. [ועם דברות קדשו הללו יתיישב מה שדקדקתי בחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן י"ח דף ס"ו) בדברי הפייט שסידר הדברים לא כירושלמי על סדר המקרא וכו' עיין שם ודוק].

הרי מפורש בדבריו ז"ל שגם להעביר רוע הגזירה צריך "צדקה כזו שמקדימין אליה תשובה, והיא מעבירה את הגזירה", ועיין.

להאמור שצדקה מכפרת עוונות האדם רק אחר שעשה תשובה, אבל אינה מכפרת כשלא עשה תשובה, ולפי זה נתעוררתי להבין מה הועיל ופעל דניאל ע"ה בעצה זו שנתן למלך בבל שיתן צדקה ויעסוק בחנינת עניים, והרי הוא בודאי לא עשה תשובה ואם כן מה תועיל הצדקה שיתן לעניים. ועיין בבא בתרא (ד' א', ו"ב) ודוק.

ושמעתי מש"ב הרה"ג רמ"ס שליט"א שבצדקה יש שני ענינים, הראשון כפרת העון ובחסד ואמת יכופר עון, והשני כח הצדקה להציל מן המות וכל שכן מהיסורים וכדכתב רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער א' אות מ"ז ושער ד' אות י"א) ע"ש, ואין הכי נמי מלך בבל לא עשה תשובה ואין הצדקה פועלת לו "כפרה", אבל על כל פנים יש בכוחה להצילו "מהגזירה", לכן הצדקה וחנינת העניים שעשה מלך בבל אהני ליה להצילו שנה אחת מהגזירה הרעה.

אבל איני יודע איך יתיישב דבר זה עם לישראל דקרא וחסאך בצדקה פרוק, ומשמעות הדבר שהחטא עצמו יתכפר ולא רק שתבטל הגזירה הרעה. [ועוד יש לעיין בחילוק זה מההיא בבא בתרא (י"ב): "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם". וחטאת המכפרת לישראל ודאי ענינה כפרה גמורה, ולא רק הצלה ממיתה. עמנואל].

ואולי יש לומר דאין הכי נמי רק צדקה שלאחר התשובה מכפרת, כמה דברים אמורים במי ששייך בתשובה, דלא תועיל לו הצדקה אם לא עשה תשובה, אבל במי שאינו שייך בתשובה, אזי צדקה שלו תועיל לכפרה גם בלא תשובה, ואחר שאין הגויים שייכים במצות תשובה כמו שאמרו רז"ל במדרש תנחומא (פרשת האזינו ס"ד): "עשה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל - תלמוד לומר ישא ה' פניו אליך, ולא לאומות העולם", ומבואר שתשובה יש רק גבי בר ישראל, אבל לגבי גוי אין תשובה, ובס"ד הארכתי מאוד בבירור הענין מפי סופרים וספרים בחיבורי שובי השולמית ח"ב (סימן ט"ו) ובחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן ל"ב) עיין שם וצרף לכאן, לכן אצל מלך בבל הועילה הצדקה גם בלא תשובה ועיין, ורשמתי למזכרת.

אחר כותבי כל הנ"ל הראני בני היקר חו"נ רבי עמנואל שליט"א דברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך דניאל שם שכה כתב: "מלכי ישפר עלך וחטייך בצדקה פרוק ועויתך במחן ענין. דאף על גב דלגויים אין תשובה, מכל מקום אהני להאריך, והכי נמי הצדקה תיהני להאריך הזמן וכמו שאמר הן תהוה ארכא לשלותך" עכ"ל, ודוק היטב בדברי קדשו ז"ל.

ו. בענין צדקה של רשע

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

וראיתי לרבין חסידא הגאון רבי אליהו הכהן ז"ל בספרו מעיל צדקה (סימן תתר"ח) שכתב: "תועבת ה' דרך רשע ומרדף צדקה יאהב, ונראה לחדש חידוש גדול שאף על פי שתועבת ה' דרך רשע, מכל מקום אם הרשע מרדף צדקה יאהבנו ואף על פי שהוא רשע, זה הוא כח הצדקה, וכדברי רבותינו גבי אחאב שאף על פי שהיה עובד עבודה זרה, על שהיתה פתו מצויה נמנה עם מלכי ישראל לעולם הבא".

ואבן כדבריו כן הוא שהדבר "חידוש גדול הוא", שהשי"ת יאהב את הרשע בזכות היותו מרדף צדקה, והרי רשע ואוהב חמס שנאה נפשו, וכתב בספר ארחות צדיקים (שער העזות): "הרשעים מגונים ומאוסים לפני השי"ת", ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל דברים (ט ד), וצ"ע.

ומה שבמעיל צדקה שם הביא ראה מאחאב - נעלם ממני היכן אמרו כן רז"ל, ופתו מצויה ומשום כך לא נמנה בהדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא אמרו כן על "מיכה" אבל לא אמרו כן על המלך "אחאב" עיין סנהדרין (ק"ג ב), ועל אחאב אמרו שם (ק"ב ב) שהיה שקול, והיה מהנה תלמידי חכמים ממנו, גם לא אמרו שבגלל זה לא נמנה עם אותם שאין להם חלק לעולם הבא ע"ש, וצ"ב.

ובענין אחאב ששקול היה וכו' - עיין בחיבורי ישועות חיים ח"ג (סימן א' אות ה' ואות ו') עש"ב, ומה שכתב בזה הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו בספרו צדקה לחיים (מערכת א' אות י"ב), ובספרו נפש חיים (מערכת א' אות מ"ט), ובספרו נפש כל חי (מערכת א' אות כ"ב) ע"ש. [ועוד באריכות בספרו עמודי חיים (עמוד תורה אות צ"ב ד"ס ע"א ואילך), ובספרו לחיים בירושלים לירושלמי סוטה (פ"ג ה"ד דל"ה ע"ג). **חזקיה**].

ועכשיו מצאתי במדרש תהלים (ס"פ י"ז): "ואני בצדק אחזה פניך, מה ראה דוד לפרש כוחה של צדקה בלבד, אלא ללמדך שאפילו רשעים שאין בידם אלא זכות של צדקה בלבד זוכין ומקבלין בה פני שכינה", ואולי מכאן יש מקור נפתח לדברי בעל מעיל צדקה וצ"ע, ועיין בחיבורי ישועות חיים ח"ג הנ"ל (אות ה') ודוק היטב.

והנה שם בספר מעיל צדקה (סימן תתר"ג) פירש פסוק זה "לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות", שהכוונה לא יועילו אוצרות רשע וגם צדקה של רשע אינו מועילה כגון שגוזל וגונב לתת לצדקה, או שמכוין לבייש לעני, או לגאווה, זה נקרא צדקה של רשע ולא יועיל עיין שם.

וקשה שלעיל במעיל צדקה הנ"ל (סימן תתר"ח) כתב: "שאף על פי שתועבת ה' דרך רשע, מכל מקום אם הרשע מרדף צדקה יאהבנו ואף על פי שהוא רשע, כי זה הוא כח הצדקה",

וצריך לחלק דאין הכי נמי, אבל כאן הצדקה באה בעבירה שגוזל ממון ונותן לצדקה ולא תועיל, אבל שם אכן הוא רשע בעל עבירות, אבל הצדקה שעושה ונותן היא כשרה והגונה, ועיין. [אי נמי שאני "מרדף" צדקה, מהעושה צדקה לפרקים].

ויש להתיישב עוד בפתגמא דנא בדברי הרב מעיל צדקה (סימן תל"א, וסימן אלף תקנ"ב), ועיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו צדקה לחיים (מערכת ת' אות תשמ"ח) ובכל המצויין שם ובחיבורי ישועות חיים ח"ג הנ"ל ודוק היטב.

ז. בענין נתינת הטוב והמובחר לצדקה

דברים (ט"ו ז'): "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה"א נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ירך".

ירושלמי מסכת פיאה (פ"ה ה"ה): אמר רבי יצחק ועניים מרודים תביא בית אמר רבי אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאלו הבאת ביכורים לבית המקדש, נאמר כאן תביא ונאמר להלן ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך".

ובמדרש ויקרא רבה (פל"ד ס"ג): "אמר רבי אבין כל המארח תלמיד חכם בביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב ביכורים נאמר כאן תביא ונאמר להלן תביא בית ה' אלהיך מה להלן ביכורים אף כאן ביכורים" עכ"ל. [ובספר תורה תמימה שמות (כ"ג אות קל"ה) לפי נראה נעלמו ממנו דברי המדרש הללו עש"ה].

ובספר מעיל צדקה (סימן שצ"ו) כתב: "מה שייכות יש לעני עם הביכורים. ויש לומר לפי שצריך לתת לעני מן המובחר שבמאכל, כמאמר רז"ל על הפסוק כי טוב לו עמך עמך במאכל וכו', וגם הביכורים הם מבחר פרי הארץ משבעת המינים שביכרו תחילה, ונמצא המביא עני מאכילו מהמובחר שלוקח המובחר להאכיל לכהנים".

והנה עם שדפח"ח, מכל מקום לא הבנתי ראייתו שהביא, דמה שדרשו רז"ל על הפסוק כי טוב לו עמך שלא תהיה אתה אוכל פת נקי והוא פת קיבר כנ"ל, לא על "עני" אמרו כן, אלא על "עבד", וכמפורש במסכת קידושין (כ' א') ועיין תוספות שם, וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבדים (פ"א ה"ט): "כל עבד עברי או אמה העבירה חייב האדון להשוותן לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור שנאמר כי טוב לו עמך שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש".

ואם כן לכאורה היא הלכה מיוחדת **בעבד עברי** ונפקא לן מילפוטא דקרא, ומנין לנו לדרוש כן גם **בעני**, אתמהא.

מיהו רואה אני שעצם הדבר נכון, והיה לו להרב מעיל צדקה ז"ל להביא כאן דברי רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ג (דק"ה ע"א): "לא לימא אינש אוכל ואשבע וארוי בקדמיתא ומה דישתאר

אתן למסכנא, אלא הוא רישא דכולי אושפיזין", והוא עצמו ז"ל הביא זאת שם במעיל צדקה (סימן אלף שצ"ב) ע"ש.

וגם היה לו ז"ל להזכיר כאן דברי ספר תיקוני זהר (תיקון ס"ט דק"ד ע"א): "ויהי מקץ ימים ויבא קין, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ועוד מקץ ימים ולא אמר מראש ימים אלא משיריין דיליה ולא משפירו, כבר נש דאתי מסכנא לתרעיה ובזמנא דאיהו תאיב למיכל בגין דלא למיהב ליה משפירו דמאכל לא בעי למיהב ליה מדי בתר דאכיל שפירו דכלא כניף ההוא דאיהו בסופא ויהיב למסכנא דא דאתיאש מניה אמר ליה קב"ה לכלבא תרמון ליה, ובגין דא ואל קין ואל מנחתו לא שעה, אבל הבל לא אקריב אלא משפירו דכלא הדא הוא דכתיב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו", והוא עצמו ז"ל הביא זאת שם במעיל צדקה (סימן אלף תקס"ט) ע"ש.

וחושבני שגם היה לו להזכיר דברות קדשו ולשון הזהב של הרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי המזבח (פ"ז הי"א): "ומאחר שכולן כשרין למנחות, למה נמנו כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב, שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה'", והובא בשלחן ערוך יו"ד (ס"ס רמ"ח). והשוה עם לשונות הזהר דלעיל ודוק היטב. [ועיין בכל המצויין בחיבורי תרנן לשוני (דף ק"פ) אם הרמב"ם ז"ל ראה לספר הזהר הקדוש והשתמש בו ודוק].

ועיין בזה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו צדקה לחיים (סימן ר"פ וסימן תמ"ו), ובספרו חיים ומזון בהגהות לזהר חדש (אות קמ"ד דעד"ר ע"א), ולדודי זקיני הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי על התורה (ס"פ בהר ד"ה או דף קמ"ט), ואכמ"ל.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קפו

רחמנות

עונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון שהיא מידה כנגד מידתו, והוא מה שאמרו ז"ל למי נושא עון למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מידותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין.

וראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא, שיוכל לעמוד אם הקב"ה עושה עמו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל, ודוד היה מתהלל במידתו זאת הטובה שאפילו לשונאיו היה משתדל להיטיב, זהו מה שכתוב ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי, ואמר אם גמלתי שולמי רע וגו', ועיין לרבינו החפץ חיים ז"ל בספר שמירת הלשון (שער הזכירה פרק ב'), ובחיבורי הנכחי (ערך לדון לכף זכות) ודוק.

ובתב הגאון מהר"ם פאפירש ז"ל בספרו אור הישר (עמוד גמילות חסדים פרק א'): "כל המרחם על הבריות, מרחמין עליו מן השמים, ואין מדקדקין עמו בתפילתו, ומקבלין אותו בפנים מאירות, והרבה מליצי יושר עליו בבית דין של מעלה בעת משפטו בא לנגדו, אבל מי שלבו לב אכזר, מתנהגים עימו באכזריות, ורבים המקטרגים על המליצים, וגם תפילתו אינה קרובה להתקבל, על כן יראה האדם להיות לבו רך וטוב לכל, וביותר על העניינים בני ביתו של הקב"ה" עכ"ל, ועיין דברי החסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (ש"א אות כ"ח) ודוק.

הרחמן שמרחם על הבריות - ירחמו עליו מן השמים ויארין ימים, וכדכתב הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו אמרי שפר על התורה דברים (כ"ב ו' דקי"ד ע"ב): "המדרש מפרש דבכיבוד אם ואם כיון שהיא מצוה חמורה, לכך מגיע לו שכר אריכות ימים בעד גוף המצוה וגם מגיע לו טובה, ולכך אמרה תורה למען יאריכון ימין ולמען ייטב לך, אבל שילוח הקן, גוף המצוה היא מצוה קלה ואין מגיע בעדה שכר אריכות ימים וטובה, אלא שעל ידי מצות שילוח הקן יהיה נטוע בלבם מידת רחמנות, לכך על ידי שיהיו הם **רחמנים יזכו לאריכות ימים**, כמאמרם בשבת (קנ"א ב') כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים וכו'.

והיינו דאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך, שהמצוה עצמה תעשה אותך טוב, ותהיה כך מידת הרחמנות, ואז על ידי שתהיה כך מידת הרחמנות אז ממילא והארכת ימים, כי כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים" ודוק. [ועיין אור החיים הקדוש דברים (י"ג י"ח) ודוק].

ומדברי קדשו ז"ל למדנו חידוש ד"מרחמים עליו מן השמים", היינו שיאריכו ימיו, וכמדומה דהביאור הפשוט הוא כמו שלימדנו רבינו הרמח"ל ז"ל בספר מסילת ישרים (פרק י"ט): "ואמרו עוד ונתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וזה פשוט, כי הקב"ה מודד מידה כנגד מידה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא **בדינו ירחמוהו**, וימחלו לו

סימן קפז

ריבית

וכפרט לפי הנודע **שרציחה** ואביזרה הן הם גורמים סילוק **השכינה**, וכמפורש בשבת (ל"ג א'), ויומא (פ"ה סע"א), ובמכילתא (פרשת משפטים מסכת נזיקין פ"ג): "שפיכות דמים שמשמאה את הארץ ומסלקת את השכינה", וכן הוא עוד במכילתא (פרשת כי תשא), וכן בספרי (פרשת מסעי פסקא ג'): "מגיד ששפיכות דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית המקדש" [ר"ל משכן השכינה העיקרי], ובמדרש במדבר רבה (פ"ז ס"י): "מגיד ששפיכות דמים מסלק את השכינה", ובס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ד אות ד) הארכנו בזה בטוב טעם ודעת ע"ש, והרי קיימא לן שהדבוק בשכינה חי, ולהפך להפך, עיין בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקכ"ג ע"א): "האי ה' [שכינה] לא תיזיל מגופא ובה קיימא, וכד תיזיל מיניה סם המות תיתי ותשרי עליה, ושריא על גופא דבר נש, ובהוא זמנא אתקרי בר נש מת" עיין שם, והארכתי בס"ד בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') וצרף לכאן.

עוד יש לומר בטעמא דמילתא שלקחת ריבית גורמת קיצור שנים, שהרי אמרו בשמות רבה (פל"א ס"ו) כל מי שלוקח **ריבית אינו ירא אלהים** ע"ש, ובתורת כהנים (פרשת בהר) אמרו: "כל המקבל עליו עול ריבית מקבל עול שמים, וכל הפורק ממנו עול ריבית פורק ממנו עול שמים" ע"ש.

ולפי זה שבלקחת ריבית פורק עול מלכות שמים ואינו ירא אלהים, אם כן אריכות ימים מנין, והלא קיימא לן יראת ה' תוסיף ימים (משלי י'), ופריקת עול מקצרת ימים עיין

שמות (כ"ב כ"ג וכ"ד): "והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. אם כסף תלוה את עמי, את העני עמך, לא תהיה לו כנושה, לא תשימון עליו נשך".

ובתב רבינו בעל הטורים ז"ל שם: "ובניכם יתומים, וסמך ליה אם כסף תלוה, לומר שבעון ריבית ימות, ויהיו בניו יתומים וכדכתיב ביחזקאל (פרק י"ח) וחי לא יחיה". הרי שעון ריבית גורם מיתה לאדם רח"ל.

ובזה אני מבין דברות קדשו של הפייט האלקי רבי שלמה ה' גבירול ז"ל באזהרות ליום שני דחג השבועות: "וימך אמשך במצות לא תשיך", דהיינו הנזהר במצות ריבית ונזהר ב"מצות לא תשיך" יזכה לשנות חיים כי "ימיו ימשך" ודוק היטב.

ומקור לדברים הללו דריבית מקצרת ימיו של אדם, יש למצוא במדרש שמות רבה (פל"א ס"ג): "אמר הקב"ה עד עכשיו יהורם קיים (בתמיהא), יבוא יהוא ויהרוג אותי" ע"ש, ויהורם הרי לקח ריבית כידוע, ועיין תוספות עבודה זרה (כ"ו ב'), ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף יו"ד (סימן קנ"ט אות א'), ובספרו מדבר קדמות (מערכת ר' אות ט"ו), ובחיבורי זרע חיים (סימן י"ז) ע"ש.

ומעמא דמילתא נראה לי בס"ד על פי המבואר בפסקי תוספות זבחים (לדף פ"ח ע"ב אות נ"ד) **שריבית מאביזרייהו דשפיכות דמים היא דנוטל נשמתו** ע"ש. ולפיכך מידה כנגד מידה לא בטלה ואף את נשמתו שלו יטלו ודוק. [ועיין מה שהארכתי בפתגמא דנא בחיבורי נר יהודה (סימן כ"ב) וצרף לכאן].

ויתן הרבה צדקה מממונו, ויקבל עליו שלא יקח עוד ריבית משום בר ישראל" עכ"ל.

ויש להבין מה שייכות יש למחילת ריבית עם הצדקה. ונראה דכיון שעונש המלוה בריבית שאינו קם לתחיית המתים, רצונו לומר שחשובים כמתים, ובהיותו מחיה לעניים יחיה גם הוא בתחיית המתים, מידה כנגד מידה" עכ"ל.

ולענ"ד זה דבר חדש, שזכות צדקה תועיל אף לאותם שאינם קמים לתחיית המתים, ולכאורה לטעמיה דהרב מעיל צדקה ז"ל לא רק המלוה בריבית אם היה בעל צדקה יקום לעת תחיה, אלא אף כל אותם שאמרו רז"ל שאינם זוכים לתחיית המתים [כמו בעל גאווה סוטה ה' א', ועיין ראש השנה (י"ז א)], או הכופר בתחיית המתים מן התורה (סנהדרין צ' א') על ידי מצות צדקה יקומו לתחיה ודוק.

איברא דלא משמע כן בכתובות (ק"א ב') שרבי אלעזר מצא תקנה לעמי הארץ שיוכו לתחיה, רק על ידי שהיו מחזיקים לתורה, או קשורים אליה, על ידי שסייעו לתורה שעשו פרקמטיא לתלמידי חכמים, או השיאו בתם לתלמידי חכמים וכו', ומדוע לא אמר רבי אלעזר שמצא להם תקנה על ידי שיתנו צדקה לעניים, ובפרט שרבי אלעזר הוא מרא דצדקה בבבלי, כמו שהראיתי בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן כ' אות ג' דף קפ"ו), ובודאי היה לו להזכיר דבר זה וצ"ע.

ובן עיין בראש השנה (י"ז א') מה שאמר רבא על אנשי עירו מחוזה שמהם אינם בני העולם הבא, דהיינו שלא יקומו לעת התחיה כדכתב הרמב"ן ז"ל בשער הגמול, על אף שהיו אנשי מחוזה מפריזים בצדקה כמפורש בבבא קמא (ק"ט א'). ועיין.

ביאור הגר"א ז"ל משלי (י' כ"ז), וחיבורי הנכחי לעיל (ערך פורק עול) ודוק.

ושם בבמדרש שמות רבה (שם) אמרו: "כל הנוטל ריבית מעלה עליו הכתוב כאילו עשה את כל הרעות והעבירות שבעולם", ובמדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן ט"ו) אמרו: "המלוה בריבית - אין הקב"ה נושא ונותן בדינו אלא פוסק את דינו מיד" ע"ש, ולפי זה פשוט מדוע המלוה בריבית מת בקיצור שנים רח"ל ודוק.

ובתב החסיד רבינו יונה מגירונדי ז"ל באגרת התשובה (אות כ'): "המלוה בריבית מתמוטט וממונו כלה, ואבד עושרו בענין רע. אפילו ממון שהרויח בזיעת אפו ועושר שעשה במשפט - פרוטה של ריבית מכלה את כולו, ולא יעשר ולא יקום חילו, ואחריתו עדי אובד, כמו שאמרו רז"ל בא זה ואבד את זה, ונאמר כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט לעולם. למדנו שהמלוה בריבית מתמוטט. ואמרו חכמינו ז"ל שהמלוה בריבית מתמוטט ואינו עולה לעולם, שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. ואמרו חכמינו ז"ל אף על פי שיש עליו מלאך מליץ וכו' על העושה עבירות, ומזכיר על זכיות שבידו, אבל המלוה בריבית, אין מלאך אחד מלמד עליו זכות" עכ"ל רח"ל רח"ל.

וראיתי דבר חידוש בספר מעיל צדקה (סימן אלף שפ"א דף תצ"ב ע"ב) שכה כתב: "בספר קיצור שני לוחות הברית (הלכות תשובה דצ"ה ע"ב) כתב: "הלוקח ריבית מישראל עובר בכמה לאוין, ועונשו שאינו קם ועומד בתחיית המתים, ויתענה לכל הפחות שנה תמימה, ויתודה על העבירה, ואם יודע ממי לקח הריבית יחזיר לו או לירושים, ואם אינו יודע להשיב להם, ילוה מעות לעניים בלא ריוח,

חידושי סוגיות

(סוכה כ"ח ב'; כ"ט ב')

א. בענין חיוב גרים במצות סוכה

[מנוחת שלום ח"ג סי' לר']

כל ענני יקר דאזלו במדברא לא הוה חפיין אלא לבני ישראל לחודייהו, וההוא עננא דיקר דכתיב וה' הולך לפניהם יומם אזלא לקמייהו, ואלין ערב רב וכל אינון בעירי עאנין ותורין הוה אזלו לבר ממשרייתא לבתרייתא, עיין שם.

ומפורש יוצא דענני הכבוד היו חופים רק את בני ישראל אבל לא היו חופים את הערב רב, ואם כן זו היתה ההוה אמינא לומר דגרים לא יהיו בכלל מצות סוכה, אחר שהערב רב שהם היו גרים, לא ישבו בסוכת ענני כבוד ודוק. [מה שכתבנו שהערב רב היו גרים כן פירש רש"י שמות (י"ב ל"ח), ועיין רש"י סנהדרין (פ"ב א') ותוספות יבמות (מ"ז א') ונדה (י"ג ב'), ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן ס' דף קס"א) ושם בקונטרס אחרון (סימן כ"ב), ועוד שם בתורת יעקב (סימן קמ"ד) ודוק היטב].

ודע דמדברי התלמוד כאן יוצא דחיובא דגרים מאות ה' דהאזרח נפיק וכנ"ל, ולפי זה יש להבין דברי רש"י ז"ל בפירושו לתורה ויקרא (כ"ג מ"ב) על הפסוק "כל האזרח בישראל ישב בסוכות", שכה כתב: "האזרח זה האזרח, בישראל לרבות את הגרים", ומבואר להדיא דחיובא דגרים מרובי ד"בישראל" נפיק ולכאורה דלא כדרשת תלמודא וכנ"ל, וצ"ע, ויש לעיין במפרשי רש"י וכעת לא איסתייעא מילתא, ועיין.

ויקרא (כ"ג ט"ל): "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באוספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים, וחגותם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חוקת עולם לדורותיכם בחדש השביעי תחוגו אתו: בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות: למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם".

ופירש רש"י ז"ל: "האזרח זה האזרח, בישראל לרבות את הגרים". [ועיין מפרשי רש"י ז"ל].

ובמסכת סוכה (כ"ח ב'): "והשתא דאמרת סוכה הלכתא קרא למה לי, [ומשני] לרבות את הגרים, סלקא דעתך אמינא האזרח בישראל אמר רחמנא, ולא את הגרים קא משמע לן" ופירש רש"י ז"ל: "והשתא דאמרת סוכה לפטורה הלכתא היא וכו' כלומר אמאי אתי ה' דסוכה: לרבות את הגרים שחייבים בסוכה".

ודרך לימודי נתעוררתי בס"ד מדוע היתה הוה אמינא למעט גרים מסוכה, עד שנזקקים אנחנו לריבויא דאות ה' (שבתיתת האזרח) לרבות גרים, ומהיכי תיתי למעט גר ממצות סוכה.

וחשבתי לתרץ על פי דברות רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקצ"א ע"ב): "תא חזי

ב. בענין שינה בסוכה

[שובי השולמית ח"ג סי' זז]

תשמט.

באכילת כזית ראשון של לילה ראשונה של חג אבל מכאן ואילך רשות גמור הוא, אלא דאיסורא איכא בשינה מחוץ לסוכה כמו שאסור באכילה חוץ לסוכה כל ימות החג וכו', ולא הוי ליה אלא למיתני אלא הישן מתחת למיטה עובר בעשה, ע"ש.

והאר"י בדבריו על פי הסוגיא בשבת (קל"א א ב) ודברי בעל המאור (סוף פסחים) והעלה: גם בסוכה חייבו הכתוב לישן וחייב בקום ועשה לישן בסוכתו, אפילו אפשר לו עכשיו לעמוד בלא שינה דתשבו כעין תדורו בענין וכל דבר שמוכרח לעשותו בדירתו מצוה עליו רמיא לעשות בסוכה, ונמצא לפי זה דשינה חמורה מאכילה, דלא אמרו בשאר ימים רשות אלא באכילה, ולענין זה הוי ליה סוכה ממש דומיא דמצה, אבל שינה חובה בסוכה כל שבעה, ועל פי זה מובן שפיר על נכון לישנא דמתניתין דתני הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, דודאי חיובא איכא בקום ועשה כל שמתאוה לישון שילך וישן בסוכתו, וכשישן תחת המיטה בסוכתו לא יצא ידי חובתו, ולפי זה תגדל התימה במשנה תוקף מדוע לא הזכירו כאן בברייתא שינה. [ובגוף דקדוקו של הגאון מהרי"פ פלא ז"ל מאי האי דקתני לא יצא ידי חובה - כבר עמד בפירוש מלאכת שלמה לסוכה שם, עיין בן].

ויתכן דבזה ששנו בברייתא "היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, ואוכל ושותה בסוכה", קא משמע לן תרי מילי, חדא שכלים נאים מעלן ומניחן בסוכה, ובבא דמעלה המצעות מלמדת שצריך לישון בסוכה,

סוכה (כ"ח ב): "תנו רבנן כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל, ושותה, ומטייל בסוכה".

ונתעוררתי לדקדק מדוע רבותינו לא הזכירו כאן ענין השינה בסוכה, והרי כבר כתב רש"י ז"ל בריש פירקין (כ' ב'): "ועיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה", ונראה לי בס"ד שמקורו טהור בתלמוד ערוך עירובין (מ"ד א'): "תניא "עושה אדם את חבירו דופן [לסוכה] כדי שיאכל וישתה וישן" וכו', ופירש שם רש"י: "כדי שיאכל וישתה וישן עיקר מצותה של סוכה בשלשה דברים אלו" ודוק.

וראיתי דבר נפלא בספר לקט יושר והוא ספר הנהגות רבינו ישראל ז"ל איסרלן בעל תרומת הדשן שכתב תלמידו ז"ל, וכה כתוב שם (דף קמ"ד): "אינו ישן בערב סוכות בצהרים כדי שיאכל לישון בתיאבון בלילה כי הסוכה השינה קובע בה עיקר הדירה" וע"ש. [ולשון רבי יהונתן מלוניל ז"ל סוכה (שם) כך הוא: "ולפי שעיקר ישיבת הסוכה אכילה ושתיה, בא להשמיענו שגם השינה מן העיקר", וצ"ב].

צ"ע לכך דברי הגאון המופלא מהרי"פ פלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרב סעדיה גאון ז"ל (עשה ז' דצ"א ע"ג), שעמד שם בדברי המשנה בסוכה (כ' ב') "הישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו", דהלשון תמוה דמאי לא יצא ידי חובתו שייך בשינה בסוכה, אטו חיובא איכא לישן בסוכה, והרי אין חובת סוכה אלא

ובזה אתי שפיר מה שהקשה הרמב"ן ז"ל במלחמות שבת (פ"ב ד"ב ע"א) בשם רש"י ז"ל על ההיא דסוכה (כ"ט א') גבי שלחנו בתוך הבית דאמרו לו לא קיימת מצוה הסוכה מימך דהרי על כל פנים קיים מצוה שינה בסוכה שהרי בזה לא שייך שמא ימשך ע"ש, אך כיון שאין סוכתו כשירה לאכילה, אין שם סוכה עליה כלל, ואם כן אינו ישן בסוכה, והוה כמו בזמן הגשמים דאז בטילה הסוכה לא שנפטר הוא ממנה ולכן אין מטריחין אותו לעלות וגם אין מקיצין אותו, עיין שם בנפלאות תורתו.

הרי שגם הוא ז"ל עמד על שלא הזכירו כאן בברייתא ענין השינה, וחילק דבשינה בסוכה אין קיום מצוה ויש רק איסור לישון חוץ לסוכה, ולכאורה דבריו ז"ל איפכא ממש מדברי הגאון מהרי"פ פרלא ז"ל, ועיין.

ועל יסוד דבריו של הגאון הרוגאצ'ובי ז"ל דחפצא דסוכה לא הוי בעשייתה אלא רק כשאוכל שם, דקדק לשון רב אחאי גאון בספר השאלות (פרשת שלח לך): "היכא דעבד סוכה ולא יתיב בה, או היכא דעבד להושענא ולא אגבה למיפק בה שריין בהנאה והזמנה לאו מילתא" והובא בספר אור זרוע (הלכות יום טוב סימן ש"ס דע"ו ע"ב) וע"ש.

עוד ראיתי להזכיר כאן מה שמצאתי חידוש פלא בדברי חד מגדולי קמאי דקמאי רבינו יוסף ׳ן פלט ז"ל בתשובתו הנדפסת בספר הפרדס המיוחס לרש"י ותלמידיו (הלכות ברכות דף קצ"ט) שכה כתב: "ואם נפשך לומר הרי גבי סוכה תיקנו טיבעה לישב בסוכה וכו' אין לשון לישב בסוכה ישיבת עראי אלא דירה במיטה ושלחן וכו', ואיכא למילף מהא לישנא דסוכה דפרישו רבנן תשבו כעין תדורו דאין אדם רשאי לדור זולתי בסוכה ששולחנו

דסתם מצעות לשינה ניתנו, ולכן סמך לה הא דאוכל ושותה בסוכה, ופתח התנא בשינה דחמירא דאפילו שנת עראי אסור לישן מחוץ לסוכה, ועיין.

והאידנא מצאתי לגאון שר התורה רבינו יוסף הרוגאצ'ובי ז"ל בספרו צפנת פענח על הרמב"ם הלכות סוכה (פ"ו ה"א) שהרגיש בזה וכה כתב: "מצטער פטור מן הסוכה, זה רק בגדר פטור, מה שאין כן גבי גשמים דאז הוא בגדר שהסוכה נדחית, דהנה עיין בדברי הרמב"ם (לקמן ה"ה) שכתב: "כיצד היא מצות הישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה, וכל שבעת הימים עושה אדם ביתו עראי וסוכתו קבע שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים" וכו', והוא מהך דסוכה (כ"ח ב') שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים, ולא חשיב שם שינה, וכו'.

והנה אנן קיימא לן בעירובין (ע"ב ב') דעיקר דירה של האדם הוא מקום פיתא, נמצא דבמה שהוא אוכל הוא עושה את הסוכה לסוכה דמצוה של סוכה שתהיה כל שבעה קבע ואז נקרא שם סוכה וכשיש לו סוכה אזי צריך לשבת שם, וצריך לעשות הסוכה לשבעה ימים וכו', מה שאין כן אם לא נתכוין לשבעה ימים אז צריך לאכול בה כל שבעה, דאם לא כן אין לו סוכה כלל וכו', ובזה אתי שפיר מה שהקשו התוספות בברכות (י"א ב') מדוע אין מברכין על שינת סוכה ע"ש, דזה לא הוה קיום מצוה רק שאסור לישון חוץ לסוכה, מה שאין כן באכילה שבזה עושה את הסוכה לסוכה דאם אינה סוכה לא מקיים כלל מצוה, ולכך נקט בנדרים (ט"ז ב') וכן בשבועות (כ"ט א') סוכה שאני "עושה" ולא נקט שאני "יושב", משום דבאכילתו הוא עושה את הסוכה.

ושלחנו", והיינו כבית שמאי דהתם (כ"ח א'), ולבית הלל די בסוכה המחזקת ראשו ורובו, אבל שאין אדם רשאי לדור אלא בסוכה ששלחנו ומיטתו שם מנין, וצ"ב. [מצאתי עכשיו שכבר עמד בזה בספר גליוני הש"ס סוכה (כ"ח ב) ע"ש].

ומיטתו מונחין שם". [ובספר פרדס הגדול נמצאים הדברים סימן ט"ל דט"ז ע"א].

והדברים חדשים ומופלאים דזו מנין שצריך שבסוכה יהיו שלחנו ומיטתו, והרי התלמוד בסוכה (ג' א') לא אמר אלא "הלכה צריכה שתהא [הסוכה] מחזקת ראשו ורובו

ג. בענין לולב הגנוב

[שובי השולמית ח"ג סי' יא]

ותוספות קידושין (נ"ב ב' ד"ה וכו'), ותוספות עבודה זרה (מ"ז א' ד"ה אליבא), ועיין תוספות בכורות (י"ז ד"ה ואפשר), ותוספות נדה (ט"ו א' ד"ה אמר) שכתבו שהתנא אינו מדבר במילתא דלא שכיחא ואין להעמיד דבריו בציוורים שאינם שכיחים, וכן כתבו הריטב"א ז"ל בחידושיו למכות (כ' א' סד"ה והנח), והר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף כתובות (לדף פ"ז דל"ב ע"ב) וחולין (נ"ו א') ע"ש, ועיין בספר שערי תורה ח"ב (כלל ג' אות ל"ג) וצ"ע. [ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (ס"ס ג"ח)].

ולפי כל האמור דגניבה שכיחא טפי מגזילה, ומנהג התנא לנקוט מילתא דשכיחא וכנ"ל, אם כן קשה דהיה לו לתנא לנקוט לולב "הגנוב" פסול, ולא לולב "הגזול", וצ"ע לכאורה.

ובס"ד נראה לי לומר דיובן היטב, דהנה רבותינו הראשונים ז"ל ביארו לנו דין מצוה הבאה בעבירה, בשני אופנים ודרכים, הראשון או שמכח העבירה שעבר באה לידו המצוה, כלומר מזה שגזל לולב בא לידו קיום המצוה, או באופן שני מצוה הבאה בעבירה דהיינו שבשעת קיום המצוה עובר ועושה עבירה, וכגון שבשעה שמנענע לולב הגזול

סוכה (כ"ט ב') תנן: "לולב הגזול והיבש פסול".

ונתעוררתי בס"ד דיש להבין מדוע נקט תנא לולב הגזול דהיינו שתקף את חברו בגילוי ובפרהסיא בחוזק יד, דזה גדר גזילה כידוע וכבבא קמא (ע"ט ב') ועיין רש"י סנהדרין (ב' א') ולהרמב"ם ז"ל הלכות גניבה (פ"א ה"ג), ועיין בביאור הגר"א חו"מ (סימן שמ"ח אות י"ד, וסימן שנ"ט אות י' וי"א), והרי יותר נכון היה לו לתנא לנקוט לולב הגנוב, דגניבה היינו לקיחת ממון בסתר ואין הבעלים יודעים וכמפורש בדברי הרמב"ם (שם), וגניבה היא מילתא דשכיחא טפי מגזילה כידוע, וכן כתב להדיא הגאון מהרש"ח ז"ל בספרו בני שמואל חושן משפט (סימן א'), ועיין בארוכה בזה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת חוקות החיים (סימן צ' אות ט' דקי"ג ע"ב) ע"ש.

וכבר נודע כי דרך התנא לנקוט מילתא דשכיחא ולא לנקוט מילתא דלא שכיחא וכדכתבו רבים, עיין לרבותינו בעלי התוספות יומא (מ"א א' ד"ה מטמא), ותוספות מגילה (ט' ב' ד"ה אין השני), שכתבו כן להדיא דהתנא מילתא דשכיחא טפי נקט, וכן כתבו עוד בתוספות כתובות (נ"ט א' ד"ה שמא),

הרמב"ם ז"ל לנמק מדוע אין לוקין על לאו דגזל כתב דהוי לאו הניתק לעשה דוהשיב את הגזילה, וכדכתב בריש הלכות גזילה, הרי מפורש דלאו דגניבה לא מיקרי ניתק לעשה, וכן כתבו להדיא בשו"ת חות יאיר (סימן קצ"ג), ושו"ת עונג יום טוב (סימן קי"ח ובהגהה שם) דבגניבה אין מצות והשיב וכדכתבנא בחיבורי ברית יעקב (סימן י"ט סוף אות ג' דקע"ט ע"ב) ע"ש, ועיין בספר אבן האזל על הרמב"ם שם.

איברא דהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות לולב (פ"ח ה"א) כתב להדיא: "ארבעת המינין האלו שהיה אחד מהן יבש או גזול או **גנוב** אפילו לאחר יאוש פסול", וכן הוא בשלחן ערוך (סימן תרמ"ח ס"א), הרי שכתב שגם גנוב פסול, ובאמת דנעלם ממני מהיכן מקור דברי הרמב"ם ז"ל הללו, דבתלמוד לא הזכירו אלא רק **גזול** ולא גנוב, ואין דרך הרמב"ם לשנות מלשון חז"ל אף לא בקוצו של יו"ד ולא יוסיף אף לא אות אחת שאין לה מקור בדברות רז"ל וכידוע וכדכתבנא בארוכה בחבורי ברית יעקב משם רבנן, עיין שם במפתחות, ונושאי כלי הרמב"ם ז"ל ראשונים ואחרונים לא ציינו מקור דברי הרמב"ם הללו דגם גנוב פסול וצ"ע.

אחר זמן רב מצאתי בס"ד במדרש ויקרא רבה (פ"ל ס"ו) **וכפי הנוסח המדוייק המובא במדרש הגדול** (שם דף תרנ"ו), דכך אמרו שם: "אדם נוטל לולב לזכות אם היה גזול הוא צווח לפני הקב"ה ואומר רבון העולמים גזול אני, חמוס אני, **גנוב אני**, ומלאכי השרת אומרים אוי לזה שנעשה סניגורו קטיגורו", וזה המקום היחיד שמצאתי כעת שנזכר לולב **הגנוב**, ואפשר שיש למצוא כאן מקור לדברי הרמב"ם, וזולת זה לא ידעתי. [ודע שבמדרש ויקרא רבה (שם), ובמדרש שוחר טוב (פרק כ"ו), ובפסיקתא

מבטל מצות עשה דוהשיב את הגזילה, עיין תוספות גיטין (נ"ה א') ובבא קמא (ס"ז א'), וככתוב בשו"ת כתב סופר או"ח (סימן קכ"ז) ע"ש, ועיין בספר שער המלך הלכות לולב (פ"ח ה"ה), ומנחת חינוך (מצוה א'), ושו"ת תורת חסד (סימן ל"א), והדברים עתיקים וארוכים בדברי האחרונים ז"ל ועיין שדי חמד (מערכת מ' כלל ע"ז אות ט"ו) עש"ב.

ונראה לי בס"ד דהך מחלוקת רבנן קמאי ז"ל תליא נמי איך קוראים לשון התלמוד מצוה הבאה בעבירה, תיבת "הבאה" דאם קוראים אותה מלעיל, והיינו שהעבירה כבר קדמה לה, שמכח העבירה שעבר בעבר באה לידו המצוה עכשיו, או שקוראים לתיבת "הבאה" במלרע, דהיינו עכשיו בעת קיום המצוה עובר הוא על מימרא דרחמנא, שזה הפרש יש בין "הבאה" במלעיל לבין "הבאה" במלרע וכדכתב רש"י ז"ל בפירושו לתנ"ך בדוכתינן סגיאין, ולדוגמא עיין לו בפירושו לבראשית (ט"ו י"ז, י"ח כ', כ"ט ו', מ"ו כ"ו, מ"ט ד') ועוד הרבה, דוק והבן.

והשתא אם נימא כאופן השני דמצוה הבאה בעבירה היינו שבשעת קיום המצוה עושה עבירה דסריך ופתיך איסורא במצוה, יובן היטב מדוע נקט התנא דוקא לולב הגזול, דרק בגזילה בעת קיום המצוה פתיך וסריך איסורא, שהרי רק בגזילה יש מצות עשה להשיב את הגזילה, אבל בגניבה אין מצוה של והשיב, ולכן נקט התנא לולב הגזול ודוק כנלע"ד בס"ד.

וכי תימא מנא לן הא דרק בגזל יש והשיב את הגזילה, מהא אמינא דהמעייין בדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות גניבה (ריש פ"א) יראה שכתב דהטעם דאין לוקין על לאו דגניבה הוא משום דהוי לאו הניתן לתשלומין, ואילו כשכא

דלאותם הראשונים ז"ל דפסקו דפסול לולב הגזול משום מצוה הבאה בעבירה, עיין בריטב"א ור"ן ולרב המאירי ז"ל ריש לולב הגזול, אכן בלולב הגנוב יוצא בו ידי חובה ודוק.

ואף אם תמצי לומר דרבינו הרמב"ם ז"ל יש לו לפסול דמצוה הבאה בעבירה, עיין באחרונים דלעיל (ד"ה ודע), ובשדי חמד (שם), נמי לא תברא לדברינו, כי יתכן שהרמב"ם הבין גדר מצוה הבאה בעבירה כצד הראשון שהזכרנו דכל שהמצוה באה על ידי עבירה, ועיין תוספות סוכה (ל' א' ד"ה משום) ובמצויין בשדי חמד (דלעיל), ולטעם זה לא שנא גזול ולא שנא גנוב, ואנחנו כל דברינו כשננקוט שמצוה הבאה בעבירה היינו שבשעת קיום המצוה עובר בעבירה, ולפי זה אכן לולב הגנוב כשר ודוק.

שוב הראני אחי יקירי מרביץ תורה בישראל הרה"ג ראובן נסים שליט"א שבספר שפת אמת לסוכה שם עמד בזה בענין לולב גנוב, עיין בדברות קדשו שהאריך בדברים יקרים בטוב טעם ודעת כדרכו דרך הקודש. ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

דרב כהנא (דף קפ"ב) הנדפסים על פי כתבי יד, וכן בילקוט שמעוני (פרשת אמור) וילקוט שמעוני (ישעיה רמז תק"ד), וכן כל הראשונים שהביאו מדרש זה וצויינו בהערות לכל המדרשים דלעיל, ובספר אהבת ציו"ר סוכה (דף צ"ג), חסירים תיבות "גנוב אני" הנזכרים במדרש הגדול ודוק.

ודע דאם כי מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל דלולב הגנוב פסול, מכל מקום אין מזה תברא לדברינו, כי כל מה שאנחנו כתבנו אינו אלא למאן דאמר דפסול גזול הוא משום מצוה הבאה בעבירה וכמפורש בתלמוד סוכה (שם ל' א'), אבל הרי הרמב"ם ז"ל פסק דפסול גזול לא משום מצוה הבאה בעבירה הוא אלא משום דלא מיקרי לכם וכמפורש בלחם משנה (שם ה"א), וכן כתב רבינו מנוח ז"ל בביאורו לרמב"ם (שם) שבגזול וגנוב לא יוצא משום דלא מיקרי לכם, ועיין שער המלך (שם), ושו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא (אה"ע סימן קל"ג), ושו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן צ"ג), אבל אנן כל דברינו למאן דאמר דפסול לולב הגזול משום מצוה הבאה בעבירה ועל דא כתבנו לחלק בין גזול וגנוב וכמשנ"ת, ולפי זה לכאורה יצא

ד. בענין לולב שנפרדו עליו

[שובי השולמות ח"ג סי' יב]

וטעמו של רבי יהודה מבואר בתלמוד (שם ל"א א' ול"ב א') משום דכתיב כפת תמרים דאם היה פרוד יכפתנו ע"ש, וטעמו של תנא קמא דאף על גב דכתיב כפות ללמד שיהא כפות, כיון שראוי לכפותו אין כפיתה מעכבת בו, אבל חרות שאינו ראוי לכפותו כפיתה מעכבת בו, וכדרכי זירא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה

סוכה (כ"ט ב') תנן: "לולב שנפרדו עליו כשר, רבי יהודה אומר יאגדנו מלמעלה".

ופירש רש"י ז"ל: "נפרדו עליו מחוברין הן בשדרה אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי האילין: יאגדנו מלמעלה אם נפרדו עליו יאגדם שיהיו עולין עם השדרה כשאר לולבין" עכ"ל.

ואחר זאת כתוב שם בספר האורה: "נפרדו עליו דעביד כחופיא פסול, נפרדו עליו שנתפתחו אילך ואילך כשהם דבוקים ודומה לחרות כשר".

והמהדיר בהערותיו שם (אות כ"ג) כה כתב: "דומה לחרות כשר והיינו נפרדו עליו, לא הבנתי ויש למחוק מן הספר תיבות והיינו נפרדו עליו, ובמשנה פירש רש"י נפרדו עליו" וכו' וכו' עכ"ל ע"ש.

ואני אומר דח"ו למחוק מן הספר והדברים מבוארים מאוד, והן הם דברי רבינו חננאל ז"ל דלעיל שכך גם הוא פירש דומה לחרות דהיינו שנפרדו עליו, וזה פשוט.

וראיתי בספר הרוקח (סימן רי"ט ריש דף קי"ט) שכתב: "נפרדו עליו יאגדנו מלמעלה, ומנהגנו לכופתו ו' ימים, ובהושענא רבה מתירין אגדו למעלה כפת כתיב ז' ימים כפות בכפת אחד" עכ"ל.

ובעניותי לא זכיתי להבין דעת קדושים, חדא דנראה דפסק כרבי יהודה דבנפרדו עליו אינו כשר וצריך לאגדו מלמעלה, וזה תמוה דהלכה כתנא קמא דהלולב כשר אף אם לא כפתו וכמשנ"ת.

גם מה שסיים בספר הרוקח: "ומנהגנו לכופתו וכו', כפת כתיב ז' ימים כפות" וכו', אינו מובן כלל.

והשי"ת עזרני ומצאתי בפירוש הרוקח על התורה ויקרא (כ"ג מ') שכך כתב: "כפת תמרים, כפת כתיב חסר ו', מנהגנו ו' ימים קושרו בעלה הלולב יחד, ו' כפות ככף אחד, ובהושענא רבה מתירו, אבל על פי הלכה אם היה פרוד יכפתנו הא לאו הכי אין צריך לכפתו" עכ"ל.

מעכבת בו, כן כתבו הריטב"א ז"ל והר"ן ז"ל סוכה (שם) ע"ש.

ולפי זה לולב שנפרדו עליו ולא אגדו לתנא קמא כשר ולרבי יהודה פסול, והלכה כתנא קמא, וכמו שכתבו הרמב"ם ז"ל והרע"ב ז"ל בפירוש המשניות (שם) וכן כתב הרב המאירי ז"ל (שם), וכן פסקו כל הפוסקים דהלכה כתנא קמא ואין הלכה כרבי יהודה, וזו לשון מרן ז"ל בשלחן ערוך (סימן תרמ"ה סעיף ו'): "לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות כשר, אפילו לא אגדו". ועיין בנושאי כלי השלחן ערוך שם.

סוכה (שם ל"ב רע"א): "לולב חרות פסול דומה לחרות כשר". פירש רש"י ז"ל: "חרות

קשה שנעשה חריות שכן דרך הלולב עליו נושרים בימות הגשמים והשדרה מתקשה ונעשה עץ: דומה לחרות התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ". [ודברי רש"י שכתב שעלי הלולב נושרים בימות הגשמים, אם נתכוין כפשוטו שנושרים ונופלים מן העץ, איני מבין היטב כי לכאורה אין כן המציאות].

ורבינו חננאל ז"ל כתב: "חרות פסול אבל דומה לחרות כגון שנפרדו עליו כשר הוא וכו', נפרדו עליו שנפרדו ההוצין כעין פתיחת החריות דלא ניתק אחד מחברו כשר, הלא תראה ששינוי אם היה פרוד יכפתנו מכלל שהפרוד אין בו אלא כעין פתיחת הוצין בלבד", ואחריו כתב כן תלמידו הר"ף ז"ל עיין בדבריו ותראה שהן הם דברי רבו רבינו חננאל ז"ל.

וראיתי בספר האורה המיוחס לרש"י ותלמידיו ז"ל (הלכות לולב סימן צ"ז סוף דף קט"ו) שכה כתוב שם: "חרות פסול שיצא מכלל לולב ונעשה כחריות של דקל, דומה לחרות כשר והיינו נפרדו עליו".

וגם כאן הדברים אינם מובנים, אבל כבר כתבו דיש כאן שבוש בדבריו וכך צריך לומר: "כדי לקיים דברי שניהם] ששה כרבי יהודה ואחד] כרבנן". ורצונו לומר דאנחנו רוצים לצאת ידי כולם, הן דעת רבי יהודה דלולב צריך אגד, והן דעת רבנן דלולב אין צריך אגד, ולכן ששה ימים אוגדים הלולב ועושים כרבי יהודה, וביום הושענא רבה פותחין אגדו ועושים כרבנן, ועיין בהגהות על ספר הראב"ה (הלכות לולב סימן תרכ"ט אות ה') ובכל המצויין שם.

אלא שגם זה איני מבין מדוע יש לנו לעשות כרבי יהודה אחר שהלכה כרבנן, ואם משום מצוות זה אלי ואנוהו אנחנו אוגדים הלולב, אם כן מדוע בהושענא רבה נתיר אגדו ונפסיד בידיים מצוות זה אלי ואנוהו, ואטו הושענא רבה לאו סומק דמיה, אשר על כן לא הבינותי היטב פשר מנהג זה, ויש להתיישב בדברים.

ודע דבספר מעשה הגאונים (ס"ס נ"ב דף מ"ב) כתוב: "ונוהגים רבותינו שבאשפירה להתיר בהושענא רבה נימא שנאגד בה כל שבעה כדי לקיים דברי שניהם, באיגודו כל ששה כרבנן, ובלא אגד בהושענא רבה כרבי יהודה".

וגם כאן יש טעות העתקה וצריך לומר איפכא, באיגודו כל ששה כרבי יהודה, ובלא אגד בהושענא רבה כרבנן, ועיין בספר הפרדס (ס"ס קפ"ט) וגם שם יש לתקן על פי האמור כאן ואכמ"ל.

עוד דע דבספר האורה (סימן צ"ח) כתוב: "הא דאמרינן עליו כשר, ויאגדנו, כדנתיא רבי יהודה אומר משום רבי טרפון כפות תמרים כפות אם היה פרוד יכפתנו", וכן הוא בספר פרדס הגדול (סימן קצ"ה), ומתבאר דפסק כרבי יהודה וזה צ"ב וכמשנ"ת לעיל בס"ד.

ועל פי דבריו שם בביאורו לתורה יתבארו דבריו כאן בספר הרוקח, ותראה שכאן בדבריו יש שבושים וטעויות ודוק.

איברא דגם דברי הרוקח בפירושו לתורה שם איני מבין, חדא מדקאמר קושרו בעלה של הלולב, משמע דפסק כרבי יהודה דבעינן דיאגדנו במינו כדלקמן (ל"ו ב'), וזה צ"ע דהלכה כרבי מאיר וכמו שפסקו כל הפוסקים, ונתבאר במקומו בס"ד.

ותו דקאמר התם: "דעל פי הלכה אם היה פרוד יכפתנו הא לאו הכי אין צריך לכפתו", משמע דפסק כרבי יהודה (דלעיל), וכבר כתבנו דזה תמוה דהלכה כתנא קמא דלולב דנפרדו עליו כשר אף בלא שיכפתנו וצ"ב.

ואין לשונו מורה דמצד שמצוה לאגדו לכתחילה אף לתנא קמא כתב כן ועיין כף החיים (סימן תרמ"ה אות ה' ואילך), כי ריהטת לשונו מראה בעליל דנקט כרבי יהודה מעיקר הדין.

ועבשיו מצאתי בס"ד לרבינו הרוקח ז"ל בספרו מעשה רוקח (הלכות לולב ס"ס קמ"ט) שכך כתוב שם: "לולב שנפרדו העלין כענפי אילן אוגדו מלמעלה ביחד בעלה של לולב, אבל אם לא נפרדו אין צריך לאגדו, ששה ימים צריך שיאגדנו לכן כפת תמרים חסר ו' לומר לך ו' ימים כפות יהיה" עכ"ל.

הרי מפורש גם כאן דפסק כרבי יהודה דלולב נפרדו עליו צריך לאגדו, וצריך לאגדו דוקא במינו בעלה של לולב, וכבר נתבאר שכל זה צ"ב.

עוד כתב בספר הרוקח (שם סימן רכ"ג דף קכ"ו): "ומתירין איגודו של לולב בהושענא רבה כדי לקיים דברי שניהם ששה כרבנן".